

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Bc. Jana Smékalová

Pojem srdce ve Starém a Novém zákoně

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. Petr Chalupa, Th.D.

Obor: Učitelství českého jazyka pro 2. stupeň základních škol – Učitelství náboženství
pro základní školy

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 15. dubna 2014

Mnohokrát děkuji mému vedoucímu práce otci doc. Petru Chalupovi, Th.D. za odborné, pečlivé a trpělivé vedení! Rovněž děkuji všem těm, kteří věnovali svůj čas, aby mi umožnili přístup k digitalizovaným knihám a pomohli mi s grafickými úpravami textu. Také děkuji skrytým betlémským mniškám za tiché svědectví pokorných srdcí, za všechnu inspiraci, kterou jsem mohla i během psaní čerpat v jejich klášteře, a hlavně za modlitby, bez nichž bych jen těžko dokončila tuto práci.

OBSAH

ÚVOD	6
1 SRDCE VE STARÉM ZÁKONĚ.....	8
1. 1 Pojem „srdce“ a biblická antropologie	8
1. 2 Význam slova „srdce“	8
1. 3 Hospodinovo srdce	20
2 SRDCE V NOVÉM ZÁKONĚ.....	22
2.1 „Srdce“ jako tělesný orgán	22
2. 2 „Srdce“ jako střed všeobecně a jako střed člověka	23
2. 3 „Srdce“ jako sídlo emocí	25
2. 4 Čisté srdce	34
2. 5 Uchovávající a rozvažující srdce.....	36
2. 6 Činit něco „ze srdce“	37
2. 7 Srdce jako sídlo racionálních funkcí	38
2. 8 Srdce a zlé myšlení	39
2. 9 Zatvrzelé srdce.....	42
2. 10 Srdce zatemnělé a prozářené.....	47
2. 11 Napsáno na srdci.....	49
2. 12 Bůh se obrací k srdci člověka a jedná v něm	50
2. 13 Srdce věřící	56
2. 14 Ježíšovo srdce	58
ZÁVĚR	61
BIBLIOGRAFIE.....	64

MOTTO

„Řekli si spolu: Což nám srdce nehořelo, když s námi na cestě mluvil a otvíral nám Písma?“ (L 24,32)

ÚVOD

Po ukončení mého bakalářského studia jsem měla možnost prožít skoro celý školní rok v tichém kontemplativním klášteře v komunitě mnišek Betléma, nanebevzetí Panny Marie a svatého Bruna. Během tohoto požehnaného času adorace, ticha, samoty, ale i slavení a nadšeného odhalování Ježíšovy tváře ve společenství milujících sester, měla jsem tu radost být každý den několik hodin ponořená v Písmu. Když jsme pak společně v Duchu svatém rozpoznali, že bude dobré vrátit se ještě k navazujícímu magisterskému studiu, bylo zřejmé, že mě čeká diplomová práce. Moc jsem si přála, když už bude nezbytné trávit mnoho hodin u načítání a psaní, aby mohl být tento čas zároveň i modlitbou a novým poznáváním Hospodina a Jeho obdivuhodných záměrů s námi. Věděla jsem, že chci zůstat v Písmu svatém, nakolik to jen půjde, a k tomuto účelu se mi jevilo nejlepší zvolit si nějaké biblické téma. Když jsem pak za několik týdnů rozmlouvala s mou blízkou kamarádkou, zeptala jsem se jí typickou otázkou betlémských sester: „A co Ti k tomu říká Tvé srdce?“ Ona mi tenkrát odpověděla, že své srdce opravdu nezná a nemůže tedy vědět, co se v něm skrývá. Ani já jsem neznala odpověď na tajemství mého, natož pak Božího srdce, proto jsem hned vytáhla mluvící notebook s Biblí a pustila se do vyhledávání toho, co o srdci zjevuje Starý zákon a co nám dává poznat ve svém slově Ježíš. Nakonec jsem nakupila asi dvacet pět stran těch nejpoutavějších biblických výroků; když jsem je pak zaslala vedoucímu práce, bylo rozhodnuto, že u tématu „srdce“ zůstaneme.

V klášteře bylo při modlitbě nad Písmem jednou z mých nejoblíbenějších činností jednoduché dohledávání co nejvíce rozmanitých veršů, které se k danému slovu nějak vztahovaly, aby mi tak Písmo odkrývalo co nejvíce svého bohatství. Tak jsem i u pojmu „srdce“ chtěla zůstat u této osvědčené metody, aby se mi Písmo vysvětlovalo zase hlavně Písmem. Vždyť jak ubohá jsou moje slova, abych se jimi snažila komentovat Boží slovo.

Smyslem této práce s ohledem na její rozsah samozřejmě nebude utřídění a promýšlení všech biblických výroků o srdci. Klíčové verše budeme volit podle důležitosti a často i na základě vnitřního oslovení v modlitbě.

Pro první kapitolu vybereme ty nejvýraznější starozákonní texty vypovídající o srdci a na jejich základě najdeme vhodné kategorie pro rozčlenění biblických výroků. V druhé kapitole se nám tato struktura různých pojetí pojmu „srdce“ ze Starého zákona bude zrcadlit v novozákonních knihách. Zeptáme se, jestli novozákonní výroky odpovídají starozákonnímu pojetí a nakolik jej přesahují. Ve všem hledání se přidržíme především Českého ekumenického překladu, budeme pozorní ke kontextu jednotlivých veršů, a co nejvíce se budeme odkazovat na poklad Starého zákona, aby nad námi vzešlo světlo těchto výroků ještě v rozmanitějších barvách.

Poznámka

Protože jsem nevidomá, přístup k literatuře bude poměrně omezený, nemám tedy jinou možnost než vycházet pouze z digitalizovaných zdrojů, u kterých často budou chybět bibliografické údaje, a také ne vždy bude souhlasit číslování stran. Proto se omlouvám za všechny případné nesrovnalosti! Velkou pomocí mi je kromě digitálních materiálů biblický software Theophilos, jenž mi usnadní vyhledávání v textu, nabídne malý komentář s biblickými odkazy a umožní srovnání dostupných českých překladů.

1 SRDCE VE STARÉM ZÁKONĚ

„Našel jsem své srdce“, zavolal prorok. „Ano, mé srdce, střed mé osoby něco, co existovalo přede mnou, co v mé hrudi prodlužuje tlukot srdce Adamova! Něco, co ví víc než já sám, a přeje si být dotazováno i jinak než slovy. Něco uvnitř nás, co nás má na starost a co pečuje o naše bytí bytím, které nám odpovídá. Nevím, k čemu jinému mám to ono něco přirovnat než k hořícímu keři, který hoří, aniž by shořel!“¹

1. 1 Pojem „srdce“ a biblická antropologie

Biblickou antropologii charakterizuje vzájemný vztah mezi funkcemi tělesných orgánů a emocionálními a kognitivními procesy. Starý zákon totiž pojímá jednotlivé části lidského těla – oči, rty, ruce, srdce, ledví atd. – jako téměř samostatná centra aktivity a spojuje je s funkcemi, které přísluší osobě jako celku. Základní antropologické pojmy jsou v poetických textech Starého zákona často užívány v paralelismech, jako bychom je mohly vzájemně zaměnit: „Má duše zmírám steskem po Hospodinových nádvořích, mé srdce i mé tělo plesají vstříc živému Bohu!“ (Ž 84,3) Pojmy duše, srdce, tělo vyjadřují potřebnost, rozumovost, pomíjivost jako rozmanité aspekty, avšak zároveň vyjevují osobu modlícího se člověka jako celek. Starozákonní člověk se snaží vykreslit situaci v celé své šíři tím, že vedle sebe klade významově příbuzná slova. Dochází tak k překrývání obrazů a motivů, ale slova se tím navzájem vyjasňují a vzájemně odkrývají svůj smysl.²

1. 2 Význam slova „srdce“

Chceme-li porozumět pojmu „srdce“, musíme se nejprve seznámit s hebrejským pojmáním tohoto výrazu, protože ozvěna, kterou v naší kultuře slovo srdce vyvolává, se od hebrejského pojetí podstatně odlišuje. Hebrejský výraz pro srdce „leb“ (nebo delší

¹ ČEMUS, R., *Tajemství srdce*, s. 8.

² Srov. JANOWSKI, B., *Člověk ve starověkém Izraeli*.

forma „lebab“) se ve Starém zákoně objevuje 853krát, řecký výraz „kardia“ se v Novém zákoně vyskytuje 156krát.

V biblické antropologii shrnuje v sobě srdce člověka celistvé poznání lidství: tělesný orgán, vlastní pramen lidské osobnosti, myšlení, svobody i citového a duchovního života.³ Židé mluvili o celém člověku se všemi jeho tělesnými i duševními rysy a srdce vnímali jako řídící centrum tohoto celku. Srdce totiž dělá člověka tím, kým v pravdě je a ovládá všechnu jeho činnost.⁴ Biblické pojetí slova „srdce“ částečně odráží výrazy jako charakter, osobnost, vůle a myšlení, z dnešních termínů se významu slova nejvíce blíží pojem „mysl“.⁵ Zajímavé je, že Bible nepovažuje za centrum vědomí, myšlení a vůle mozek, ale vždy srdce.

1.2.1 „Srdce“ jako tělesný orgán

Ve Starém zákoně se nacházejí vedle sebe výrazy označující srdce, ledví, játra, žluč i mateřské lůno, specifické výrazy pro plíce, žaludek, střevo i mozek oproti tomu chybí.⁶ V anatomicko-fyziologickém smyslu se zde „srdce“ jako tělesný orgán vyskytuje jen zřídka, nikdy přitom nejde o označení konkrétní.⁷ Příkladem může být text z Druhé knihy Samuelovy: „Jóab řekl: „Nebudu se tu s tebou zdržovat.“ Popadl tři oštěpy a vrazil je Abšalómovi do srdce; ten byl ještě v objetí toho posvátného stromu živý.“ (2 S 18,3) V podobném smyslu mluví o zvířecích orgánech anděl Refael k mladému Tobíašovi: „Odpověděl mu: „Co se týče srdce a jater ryby, proměň je v dým před mužem či ženou, které trápí démon nebo zlý duch, a všechno trápení od nich odejde a navěky ho budou zproštěni.“ (Tob 6,8) Staří Izraelité o anatomickém významu srdce ještě mnoho nevěděli, vždyť krevní oběh byl popsán až v 16. století. Přestože Egypťané dospěli při mumifikování mrtvol k nejrozumnějším poznatkům, Písmo neobsahuje žádné odkazy na podobný typ takového poznání Izraelitů. V žalmech ovšem objevíme motiv tlukotu a slabosti srdce: „Selhává mi srdce, opouští mě síla a mým očím

³ Srov. DUKA, D., *Zápas o člověka*.

⁴ Srov. DE FRAINE, J., WANHOYE, A., „Srdce“.

⁵ Srov. tamtéž.

⁶ Srov. KRÜGER, T., *Das Herz*.

⁷ Srov. DE FRAINE, J., WANHOYE, A., „Srdce“.

hasne světlo.“ (Ž 38,11) Dozvíme se také, že jídlo a pití posilují srdce člověka: „Dáváš víno pro radost lidskému srdci, až se tvář leskne víc než olej; chléb dodá lidskému srdci síly.“ (Ž 104,15; podobně též Ž 22,27 aj.) Pro hebrejské myšlení je typický nedostatek přesného fyziologického určení vnitřních orgánů. Z fyziologického hlediska například není zřejmé, že by chléb a víno posilovaly srdce člověka, pokud je vnímáme v užším smyslu slova.⁸

V kapitolách o stvoření člověka (Gn 2 a 3), které jsou plné antropologických výpovědí, se pojem „srdce“ ještě nezmiňuje.⁹

Slovo „srdce“ se vztahuje i k prsům a k hrudi jako ke specifickému místu, kam pokládá zamilovaný člověk svou nejmilejší. V takovém případě stojí pojem „srdce“ na pomezí mezi tělesným orgánem a niterným životem člověka. V Knize Píseň písní mluví milá o nezadržitelnosti a neodvratnosti lásky: „Polož si mě na srdce jako pečeť, jako pečeť na své rámě. Vždyť silná jako smrt je láska, neúprosná jako hrob žárlivost lásky. Žár její – žár ohně, plamen Hospodinův.“ (Pís 8,6) Pečeť, která zastupovala osobu a její identitu, se nosila co nejbližší majiteli, tedy okolo krku, a spočívala na prsou; jindy byla ovinuta okolo zápěstí nebo navlečena na prst. „Pečeť“ může také znamenat otisk na srdci, jenž dokládá, komu srdce náleží.¹⁰ V podobném smyslu čteme: „Ať tě neopouští milosrdenství a věrnost! Přivaž si je na hrdlo, napiš je na tabulku svého srdce.“ (Př 3,3)

1.2.2 „Srdce“ jako střed ve všeobecném smyslu

V celém Písmu se však „pojem srdce“ používá většinou v přeneseném smyslu slova; někdy pojem vyjadřuje střed nějakého místa. Známým příkladem je kniha Jonáš, kde klíčová postava příběhu žasne: „Vhodil jsi mě do hlubin, do srdce moře, obklíčil mě proud, všechny tvé příboje, tvá vlnobití se přese mne převálily.“ (Jan 2,4) Podobně vyznává žalmista: „Proto se bát nebudeme, byť se převrátila země a základy hor se pohnuly v srdci moří.“ (Ž 46,3; dále Př 23,34, Ez 28,8 aj.)

⁸ Srov. DE FRAINE, J., WANHOYE, A., „Srdce“.

⁹ Srov. CHALUPA, P., *Biblická antropologie*.

¹⁰ Poznámky k Českému studijnímu překladu Písma, dále jen CSP.

1.2.3 „Srdce“ jako střed člověka

Srdce z masa, tento sval, který v těle rozhání krev, se výhradně u člověka stává symbolem metafyzického srdce, tohoto duchovního jádra, jež lidskou bytost vnitřně sjednocuje a je podmínkou pro schopnost meziosobních vztahů.¹¹ Pojem „leb“ se tedy většinou užívá k vyjádření lidského nitra jako místa životní síly, myšlení, usuzování, vůle a pocitů. Je zajímavé poukázat na některé rozdíly v hebrejském chápání tohoto výrazu, protože v symbolické rovině se naše pohledy různí. V naší kultuře jsme zvyklí užívat pojmu „srdce“ pro vyjádření citového života, zvláště pozitivních citů. Většinou neřekneme, že se někdo „z celého srdce zlobí“, ale spíše že „z celého srdce miluje“,¹² nebo „nosí někoho v srdci“. V hebrejské Bibli není oproti tomu člověk bez srdce někým, kdo by postrádal soucit, je však nerozumný a hloupý. Člověk s širokým srdcem disponuje zase hlubokou moudrostí a velkým věděním. V našem způsobu vyjadřování už je srdce spjata s city a hlava s rozumem, ale ve Starém zákoně je hlavní činností srdce myšlení. Mluvit srdcem znamená v biblické řeči přemýšlet a pojem „cordatus homo“ vystihuje člověka rozvážného, nikoli srdečného¹³, jak by se nám mohlo zdát.

Mluvit k srdci člověka, může znamenat laskavé domlouvání. Tak se například v První knize Mojžíšově dozvídáme, že Josef Egyptský svým bratrům „promlouval k srdci“, aby již neměli strach. (Gn 50,21) Dále může toto spojení značit přívětivé a povzbudivé slovo, jak to vidíme u Izaiáše: „Mluvte k srdci Jeruzaléma, provolejte k němu: Čas jeho služby se naplnil, odpykal si své provinění. Vždyť z Hospodinovy ruky přijal dvojnásobně za všechny své hříchy.“ (Iz 40,2) Podle proroka Ozeáše je to Hospodin, kdo promlouvá právě k srdci člověka: „Proto ji přemluvím, uvedu ji na poušť, budu jí promlouvat k srdci.“ (Oz 2,16) Pak není divu, že hovor v srdci může znamenat tichou modlitbu, jak tomu je v První knize Samuelově: „Chana hovořila jen v srdci a pouze její rty se pohybovaly, ale její hlas nebylo slyšet, takže ji Élí pokládal za opilou.“ (1 S 1,13)

¹¹ POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš Kristus*, s. 265.

¹² Srov. DUKA, D., *Zápas o člověka*.

¹³ Srov. ČEMUS, R., *Tajemství srdce*.

1.2.4 „Srdce“ a „ledví“ – emoce a vášně

Sídlem skrytých pocitů a vášní, pramenem tělesné síly a plodnosti jsou překvapivě játra (Pl 2,11) a ledví. Ledviny, někdy též opisovány výrazem „bedra“, mohou v některých případech hrát podobnou roli jako v našem vnímání srdce. Jsou natolik důležité, že o nich žalmista říká, jak byly Hospodinem utvořeny: „Tys to byl, kdo utvořil mé ledví, v životě mé matky jsi mě utkal.“ (Ž 139,13) Ledviny jsou dále místem pocitů bolesti: „Mé ledví je v jednom ohni, nezbylo nic zdravého v mém těle.“ (Ž 38,8) Mohou být také místem, na němž je vykonán trest: „Obklíčili mě jeho střelci, nelítostně roztíná mé ledví, moji žluč vylévá na zem.“ (Jb 16,13 nebo Pl 3,13) V ledví sídlí touha člověka: „Já ho uzřím, pro mne tu bude, mé oči ho uvidí, ne někdo cizí, mé ledví po tom prahne v mém nitru.“ (Jb 19,27) A někdy se ztotožňuje také se svědomím: „Dobrořečím Hospodinu, on mi radí, i v noci mě moje ledví napomíná.“ (Ž 16,7) Nejčastěji jsou ale ledviny zmiňovány právě s výrazem „srdce“, dohromady tak označují myšlení a citění člověka. Jak to dokládají četné starozákonní verše, Hospodin sám je zpytuje a zná: „Kéž je konec zlobě svévolníků. Dej, ať spravedlivý stojí pevně, Bože spravedlivý, jenž zkoumáš srdce a ledví!“ (Ž 7,10, též Ž 26,2, Jr 17,10 aj.)¹⁴

V srdci mají pochopitelně sídlo emoce a pocity. Prvním z nich je láska, přilnutí k druhému, jak vidíme v knize Tobíáš: „Když Tóbiáš uslyšel slova Refáelova, že je Sára jeho sestrou z potomstva jeho otcovského domu, velmi si ji zamiloval a přilnul k ní celým srdcem.“ (Tob 6,19) Láska pak vede srdce k překypující radosti, zvláště když je to láska Boží: „Zaplesej, sijónská dcero, zahlahol Izraeli! Raduj se a jásej z celého srdce, dcero jeruzalémská!... Hospodin, tvůj Bůh, je uprostřed tebe, bohatýr, který zachraňuje, raduje se z tebe a veselí, láskou umlká a opět nad tebou jásá a plesá.“ (Sof 3,14-17) Pramenů radosti srdce existuje samozřejmě mnoho, my můžeme jmenovat příklad z Písni písní, kde hluboká snubní láska jistě vrhá srdce manželů do jásotu jednoho nad druhým: „Vyjděte jen a pohleďte, sijónské dcery, na krále Šalomouna, na korunu, jíž ho korunovala jeho matka v den jeho svatby, v den, kdy jeho srdce naplnila radost.“ (Pís 3,11) Také žalmista ví o jásavém zpěvu srdce pro Boží pomoc: „Já v tvé

¹⁴ Takto můžeme rozumět Ježíšovu výroku „Mějte bedra přepásaná a vaše lampy ať hoří.“ (L 12,35) jako výzvě k ovládnutí citů, neboť ve vnitřních orgánech je sídlo nejhlubších vjemů. Srov. DUKA, D., *Zápas o člověka*.

milosrdenství však doufám, moje srdce jásá nad tvou spásou. Budu zpívat Hospodinu, neboť se mě zastal.“ (Ž 13,6)

V srdci člověka se často nachází i strach a obavy. Tak čteme v knize Job o úzkosti a rozechvělosti srdce: „Mé srdce se z toho chvěje, chtělo by vyskočit ze svého místa.“ (Jb 37,1) Žalmisté umisťují do srdce člověka též smutek a zkroušenost, i oni znají pocit, kdy v člověku od bolesti srdce puká: „Dlouho ještě musím sám u sebe hledat rady, strastmi se den ze dne v srdci soužit? Dlouho ještě se bude můj nepřítel proti mně vyvyšovat?“ (Ž 13,3) „Hospodin je blízko těm, kdo jsou zkušeni v srdci, zachraňuje lidi, jejichž duch je zdeptán.“ (Ž 34,19) Konečně vidíme zkušenost žalmisty, že Bůh poslouchá každé zlomené srdce a tato bolest Mu nikdy není cizí, naopak se sklání, aby je sám obvázal: „Hospodin uzdravuje ty, jimž puká srdce, a jejich rány obvazuje.“ (Ž 147,3 v překladu V. Bognera)¹⁵ Srdce může obývat štěstí a pohoda, ale i žal a trýzeň: „Hle, moji služebníci budou plesat s pohodou v srdci, vy však pro bolest srdce budete křičet a pro trýzeň ducha kvílet.“ (Iz 65,14) V srdci může ovšem hlodat i lest a přetvářka: „Mezi lidmi svévolné mě nezařazuj, mezi pachatele ničemností. S bližním rozmlouvají o pokoji, ale v srdci mají zlobu.“ (Žl 28,3)

1.2.5 „Srdce“ jako zdroj vůle, touhy, rozhodování

Nyní svou pozornost zaměříme k srdci jakožto nitru člověka, této přehluboké studnici, jejíž zřídlo je nutno chránit: „Především střež a chraň své srdce, vždyť z něho vychází život.“ (Př 4,23) Ze srdce pramení hnutí a touhy lidské vůle, jež pak řídí rozhodování člověka: „Splnil jsi mu touhu jeho srdce, prosbě jeho rtů jsi neodepřel.“ (Ž 21,3) Častokrát můžeme vidět, že i v případech, kdy je srdce vyvoleného lidu umíněné, Hospodin přesto respektuje jeho rozhodnutí a nevnucuje mu svůj plán, ale nechává mu svobodu kráčet po jeho cestách: „Nechal jsem je tedy být s tím zarputilým srdcem, ať si jdou za svými plány.“ (Ž 81,13) Že dychtění vlastního srdce může být i marné, ukazuje kniha Kazatel, která je plná výroků o této pomíjivé honbě: „Vždyť co má člověk z veškerého svého pachtění, z honičky za žádostmi svého srdce, z toho, jak se pod sluncem pachtí?“ (Kaz 2,22) Co však určitě marné není, je rozhodnutí srdce plnit

¹⁵ V Českém ekumenickém překladu stojí: „Hospodin uzdravuje ty, kdo jsou zkušeni v srdci, jejich rány obvazuje.“

Hospodinovo slovo, to se pak stává závazné i pro vůli člověka: „V srdci jsem se rozhodl plnit tvá nařízení navěky a do důsledků.“ (Ž 119,112)

1.2.6 Sídlo racionálních funkcí

Hlavním procesem, jenž se v srdci odehrává, je rozvažování, přemítání, zkrátka myšlení. Žalmista vypovídá o skrytém hovoru v srdci hříšníka, jež značí jeho uvažování: „Říkává si v srdci: Bůh vše zapomíná, skryl svou tvář, nikdy nic neuvidí.“ (Ž 10,11). „Jejich oko vystupuje z tuku, provaluje se smýšlení srdce.“ (Ž 73,7) Jak vidíme, úradky a plány lidského srdce nejsou vždy ve shodě s Boží vůlí; jedno z přísloví zná „srdce osnující ničemné plány, nohy rychle spěchající za zlem.“ (Př 6,18) V srdci člověka se také vynořuje vzpomínání, které vede k dalšímu hloubání: „V noci si připomínám, jak jsem na struny hrával, v srdci přemítám a duch můj hloubá.“ (Ž 77,7) Musí si však přitom být vědom jistoty, že „uvažuje v srdci o své cestě, ale jeho kroky řídí Hospodin.“ (Př 16,9) V knize Kazatel najdeme pozoruhodné slovní spojení, které vystihuje, co znamená přemýšlet: „rozmlouvat se svým srdcem.“ (Kaz 1,16)

Mít doslova naslouchající srdce, znamená disponovat hlubokým poznáním; proto žádá Šalomoun na Hospodinu vnímavé srdce, ochotné naslouchat: „Kéž bys tedy dal svému služebníku srdce vnímavé, aby mohl soudit tvůj lid a dovedl rozlišovat mezi dobrem a zlem. Neboť kdo by dokázal soudit tento tvůj lid, jemuž je tak těžko vládnout?“ (1 Kr 3,9)¹⁶ Být bez srdce pak neznámá být bezcitný, ale neužívat rozum. V Českém ekumenickém překladu jsou slova proroka Ozeáše (Oz 7,11) přeložena takto: „Efrajim je jako nerozumná holubice, snadno se dá zlákat.“ Bible kralická je na tomto místě věrnější původnímu hebrejskému textu. Zde přímo stojí: „A Efraim jest jako holubice hloupá bez srdce.“ Časté je též spojení „nevzít si k srdci“, což v biblické řeči značí nepřikládat něčemu význam, nezamýšlet se a nevšímat si: „Kdo si slovo Hospodinovo nevzal k srdci, nechal své otroky a svá stáda na poli.“ (Ex 9,21) Naproti tomu výrok Páté knihy Mojžíšovy – „Proto poznej dnes a vezmi si k srdci, že Hospodin je Bůh nahoře na nebesích i dole na zemi; žádný jiný není.“ (Dt 4,29) – znamená připomínání a uchovávání této spásonosné pravdy v mysli. Další schopností srdce je

¹⁶ Srov. CHALUPA, P. *Biblická antropologie*.

tedy paměť, a to nejen na abstraktní poznatky, ale památka konkrétních událostí a jejich prožitků na intelektuální i emotivní rovině. Tak požaduje Hospodin po svém lidu, aby uchovával v srdci vysvobození z Egypta i ostatní veliké Boží činy v dějinách spásy:¹⁷ „Jenom si dej pozor a velice se střež zapomenout na věci, které jsi viděl na vlastní oči, aby nevymizely z tvého srdce po všechny dny tvého života. Seznam s nimi své syny i vnuky.“ (Dt 4,9) K čemu však definitivně míří poznání srdce, nejsou věci, ale osoby, proto je srdce místem poznání a zakoušení Hospodina: „Dám jim srdce, aby mě poznali, že já jsem Hospodin. Budou mým lidem a já jim budu Bohem, neboť se ke mně navrátí celým srdcem.“ (Jr 24,7) Díky otevřenosti vlastního srdce druhému a nakonec i Boží transcendenci může člověk proniknout do pokladnice svého srdce a odkrývat pravdu o sobě samém.¹⁸

Když pak v Písni písní říká zamilovaný o své nevěstě, že mu vzala srdce, míní tím, že ho okouzila a v jistém slova smyslu i připravila o rozum nebo o smysly:¹⁹ „Srdce jsi mi odjala, nevěsto má nejdražší, srdce jsi mi odjala očkem svým jediným, zákrutem jediným svého náhrdelníku.“ (Pís 4,9)²⁰ Český ekumenický překlad se na tomto místě přidržuje více významu toho, co má být řečeno, než hebrejského slovesa, které obsahuje slovní kořen „srdce“: „Učarovala jsi mi, sestro má, nevěsto, učarovala jsi mi jediným pohledem svých očí, jediným článkem svého náhrdelníku.“

1.2.7 „Srdce“ ve vztahu mezi nitrem a zevnějškem člověka

Srdce člověka je schopné vyjadřovat se navenek, nepřímo jeho řeč poznáváme například z výrazu tváře: „Srdce mění tvář člověka buď k dobrému, nebo ke zlému.“ (Sir 13,25)²¹ Mnohdy bývá následkem hříchu rozpor mezi zevnějškem člověka, tedy tím, co promlouvají jeho ústa, a jeho nitrem. Proto nás autor knihy Přísloví nabádá k opatrnosti: „Na rtech má přetvářku, kdo nenávidí, ve svém nitru chová lest. Mluví-li přívětivě, nevěř mu. Vždyť v jeho srdci je sedmerá ohavnost.“ (Př 26,24–25) Rozpor

¹⁷ Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš Kristus*.

¹⁸ Srov. tamtéž.

¹⁹ Poznámky k CSP.

²⁰ Takto v Českém studijním překladu.

²¹ Srov. DUKA, D., *Zápas o člověka*.

mezi nitrem člověka a jeho vnějším chováním nebývá veden jen s úmyslem oklamat druhého, mnohdy tak jen někdo ukryvá své trápení: „Také při smíchu bolívá srdce a na konci radosti bývá žal.“ (Př 14,13)²² Že by však neměl být rozpor mezi srdcem člověka a jeho zevnějškem, ukazují další dvě přísloví. V prvním vidíme nitro, které svůj půvab vyzařuje navenek: „Radostným srdcem zkrásní tvář, kdežto trápení srdce ubíjí ducha.“ (Př 15,13) V druhém zase můžeme sledovat, jak vnější chování člověka působí na nitro: „Zářivý pohled vlévá do srdce radost, dobrá zpráva vzpružuje kosti.“ (Př 15,30) Texty o pomazání Davida za krále nám dávají chápat, jak se člověk může mýlit, když chce druhého poznávat jen lidským pohledem. Hospodin naštěstí soudí člověka podle jeho nitra a vzhled ani skrytá přetvářka ho nemůže oklamat: „Když se dostavili a on spatřil Eliába, řekl si: Jistě tu stojí před Hospodinem jeho pomazaný. Hospodin však Samuelovi řekl: Nehleď na jeho vzhled ani na jeho vysokou postavu, neboť já jsem ho zamítl. Nejde o to, nač se dívá člověk. Člověk se dívá na to, co má před očima, Hospodin však hledí na srdce.“ (1 S 16,6–7)

1.2.8 „Srdce“ jako mravní princip v člověku

Kniha Job nám staví před oči muže, který řídí své nitro, má své city pod kontrolou a své jednání podřizuje rozumu a morálnímu úsudku. Job nás ujišťuje o své nevinosti, cítí se vázán morálními pravidly a bdí nad svým srdcem, aby nenásledovalo, co vidí oči: „Jestliže se můj krok odchýlil z cesty a mé srdce si šlo za mýma očima nebo poskvrna ulpěla na mých dlaních. Jestliže se mé srdce dalo zlákat cizí ženou a já jsem strojil nástrahy u dveří svého druha.“ (Job 31,7.9) Jobovo jednání je tedy určováno zevnitř, srdcem. To řídí jeho oči, ruce a nohy, aby nesešly z Hospodinových cest. Že jsou v srdci uloženy mravní principy, které člověka krotí, dokládá i Sírachovec: „Drž na uzdě své srdce a buď vytrvalý a nejednej ukvapeně, když tě něco postihne.“ (Sir 2,2) Takové jednání však vyžaduje pevnou vůli, trpělivost a hlavně pevné přimknutí se k Hospodinu. (Sir 2,3)

²² Srov. KRÜGER, T., *Das Herz*.

1.2.9 „Srdce“ jako místo, které zná a na něž se obrací Hospodin

Hospodin, který sám uhnětl člověka, pochopitelně zná jeho srdce i tajemství, která v sobě nosí: „I podsvětí, říše zkázy, je na očích Hospodinu, tím spíše srdce synů lidských.“ (Př 15,11) Člověku však zůstává srdce druhého člověka většinou nepřístupné: „Nejúskočnější ze všeho je srdce a nevyléčitelné. Kdopak je zná?“ (Jr 17,9) Někdy se však předpokládá, že moudrý člověk může přece jen proniknout do nitra druhého: „Jak hluboké vody je rada v srdci muže, muž rozumný z ní čerpá.“ (Př 20,5) V knize Soudců se také o Samsonovi dozvídáme, že vyjevil své srdce ženě: „Otevřel jí své srdce dokořán a řekl jí: Nikdy se nedotkla mé hlavy břitva, protože jsem od života své matky Boží zasvěcenec.“ (Sd 16,13) Jiné mudroslovné výroky jsou oproti tomu výrazem hluboké osamělosti člověka, jemuž nikdo nemůže porozumět. V tom zároveň tkví ochrana individuality člověka před pokušením naskrz jej prohlížet, stanovovat a určovat: „Jen srdce zná hořkost vlastní duše, ani do jeho radosti se nikdo cizí nemůže vmísit.“ (Př 14,10)²³ Nikomu tedy nepřísluší posuzovat tajemství, kým vpravdě srdce člověka je.

Nemůžeme pochybovat o tom, že lidské srdce je nevýslovně hluboké. Kniha Judit o téhle hlubině nádherně svědčí: „Vždyť nevystihnete ani hloubku lidského srdce a nepochopíte lidské úvahy; jak chcete probádat Boha, který to všechno učinil, poznat jeho úmysl, porozumět jeho myšlení?“ (Jdt 8,14) Sírachovec žasne nad Hospodinovými podivuhodnými činy, neboť On sám odhaluje a odkrývá všechny taje světa (Sir 42,19), z nichž nejpozoruhodnějším je právě srdce člověka: „Měří propastnou tůň i hloubku srdce a vyzná se v jejich záludnosti. Nejvyšší má totiž znalost všeho a sleduje znamení věků.“ (Sir 42,18)

Protože zná Hospodin srdce člověka, obrací se na ně i ve svých slovech a činech: „Zkoumal jsi mé srdce, dozíral jsi v noci, tříbil jsi mě, nic ti neuniklo, ani úmysl, jenž nepřešel mi přes rty.“ (Ž 17,3) Je to Hospodin, kdo vkládá člověku do srdce své podivuhodné dary: „Celá země vyhledávala Šalomouna, aby slyšela jeho moudrost, kterou mu Bůh vložil do srdce.“ (1 Kr 10,24) Dalším mocným obdarováním, které srdce člověka bezpečně směřuje k nebi, je podle knihy Kazatel touha po věčnosti: „On

²³ Srov. KRÜGER, T., *Das Herz*.

všechno učinil krásně a v pravý čas, lidem dal do srdce i touhu po věčnosti.“ (Kaz 3,11). Hospodin také vkládá do srdce člověka záměry, které skrze něho touží uskutečnit, jak to vidíme na příběhu Nehemiáše: „Tu mi můj Bůh vložil do srdce, abych shromáždil šlechtice, představenstvo i lid, aby byli zapsáni do seznamu rodů.“ (Neh 7,5). Můžeme si dále povšimnout, jak těsně souvisí v Písmu „srdce“ a „řeč“.²⁴ Žalmista například vyjadřuje právě díky řeči svou chválu, jíž přetéká jeho srdce a touží ji sdílet: „Slavnostní řeč mi ze srdce tryská, své dílo přednesu králi; jazyk můj – hbitého písaře rydlo.“ (Ž 45,2)

1.2.10 „Srdce“ jako sídlo tvrdosti a pýchy

Lidské srdce se může i zatvrdit, zpychnout a obrůst tukem, takže nereaguje na Boží vůli. Tak stojí u proroka Ezechiela: „Izraelský dům tě však nebude chtít poslechnout, poněvadž nejsou ochotni poslechnout mne; celý izraelský dům má tvrdé čelo a zatvrzelé srdce.“ (Ez 3,7) Hospodin posílá Izaiáše s touto zvěstí: „Srdce toho lidu obal tukem, zacpi mu uši, zalep mu oči, aby očima neviděl, ušima neslyšel, srdcem nepochopil, neobrátil se a nebyl uzdraven.“ (Iz 6,10) Také žalmista hledá v zemi bezúhonného a ostře se staví proti pyšnému v srdci: „Kdo pomlouvá bližního, toho umlčím. Kdo má pyšné oči a naduté srdce, toho nestrpím.“ (Ž 101,5) Autor knihy Sírachovec výstižně shrnuje celý problém zatvrzelosti a veškerého jiného zla v srdci těmito slovy: „Pýcha člověka začíná tím, že odpadne od Hospodina a odvrátí své srdce od toho, kdo je jeho tvůrcem.“ (Sir 10,12)

1.2.11 V „srdci“ dochází k obrácení a očištění

Izrael postupně dochází k poznání, že pouze jeho vnější náboženské formy nemohou být dostačující pro Boha i pro něho samého; Hospodinova výlučná láska vede vyvolený lid k pročištění a skutečnému přimknutí se ke svému Stvořiteli: „Obřežte tedy svá neobřezaná srdce a už nebud'te tvrdošíjní.“ (Dt 10,16) Kniha Deuteronomium je plná výroků o tom, že je nezbytné hledat Hospodina, sloužit mu a milovat ho, a to

²⁴ Srov. CHALUPA, P., *Biblická antropologie*.

celým srdcem: „Tam budete hledat Hospodina, svého Boha, a nalezneš ho, když ho budeš hledat celým svým srdcem a celou svou duší.“ (Dt 4,29) Výlučná věrnost Hospodinu jako jedinému partnerovi ve smlouvě je záležitostí celého srdce: „Nyní tedy, Izraeli, co od tebe požaduje Hospodin, tvůj Bůh? Jen aby ses bál Hospodina, svého Boha, chodil po všech jeho cestách, miloval ho a sloužil Hospodinu, svému Bohu, celým svým srdcem a celou svou duší.“ (Dt 10,12; dále Dt 6,5; Dt 30,6 aj.) Vidíme, že to, co požaduje Hospodin po svém milovaném lidu, není nad jeho síly, vždyť nabádá: „Tento příkaz, který ti dnes udílím, není pro tebe ani nepochopitelný, ani vzdálený... Vždyť to slovo je ti velmi blízko, ve tvých ústech a ve tvém srdci, abys je dodržoval.“ (Dt 30,10-14).

Nové, čisté srdce značí čisté myšlení, které zahrnuje i správné rozhodování a šlechetné jednání²⁵. Tak zaznívá naléhavé žalmistovo volání: „Stvoř mi, Bože, čisté srdce, obnov v mém nitru pevného ducha.“ (Ž 51,12) Správný postoj srdce začíná jeho zkroušeností, tedy pokorou a lítostí, doznáním vlastní bídy člověka. Ale přesto je potřebný zásah samotného Boha,²⁶ který jediný může přetvořit, očistit a obnovit srdce člověka: „Sotva se Saul obrátil, aby od Samuela odešel, proměnil mu Bůh srdce v jiné. Onoho dne se dostavila všechna tato znamení.“ (1 S 10,9) Ústy proroků Bůh daroval příslib, že to bude on sám, kdo bude jednat, kdo vepíše Tóru do volního a citového centra člověka, aby byla jeho lidem plněna:²⁷ „Toto je smlouva, kterou uzavřu s domem izraelským po oněch dnech, je výrok Hospodinův: Svůj zákon jim dám do nitra, vepíši jim jej do srdce. Budu jim Bohem a oni budou mým lidem.“ (Jr 31,32) Tvrdé a kamenné srdce se však Boží vůli nedokáže podříditi, proto je třeba zvláštní Boží transplantace: „A dám jim jedno srdce a vložím do jejich nitra nového ducha, odstraním z jejich těla srdce kamenné a dám jim srdce z masa, aby se řídili mými nařízeními, zachovávali moje řády a jednali podle nich. I budou mým lidem a já jim budu Bohem.“ (Ez 11,19–20) Jedno srdce přitom může znamenat buď to, že se Izraelci stanou jednomyslnými, nebo to, že jejich srdce nebude dvojaké, tedy neupřímné.²⁸

²⁵ Srov. CHALUPA, P., *Biblická antropologie*.

²⁶ Srov. DUKA, D., *Zápas o člověka*.

²⁷ Srov. CHALUPA, P., *Biblická antropologie*.

²⁸ Poznámky k CSP.

1.3 Hospodinovo srdce

Sám Stvořitel má podle výpovědí Písma srdce s citem, vůlí i přáním.²⁹ V První knize Mojžíšově vidíme, že se může v nitru rmoutit nad tvrdostí svých tvorů: „Litoval, že na zemi učinil člověka, a trápil se ve svém srdci.“ (Gn 6,6) Jeho srdce hlasitě nařiká nad zkázou, do níž se člověk vrhá: „Proto mi bude kvůli Moábovi hlučet srdce jako píšťaly, mé srdce bude hlučet jako píšťaly pro muže Kír-cheresu, protože všechno, co zanechal, zahyne.“ (Jr 48,36)³⁰ Setkáváme se též s výpověďmi o úmyslech Božího srdce i hněvu: „Hospodinův hněv se neodvrátí, dokud nevykoná a nesplní záměry jeho srdce.“ (Jr 23,20) Pán nás však ve svém slově ujišťuje, že úradky jeho srdce jsou nad naše nejkrásnější představy: „Jako jsou nebesa vyšší než země, tak převyšují cesty mé cesty vaše a úmysly mé úmysly vaše.“ (Iz 55,9) A není tedy nejmenšího důvodu k strachu nebo pochybnosti: „Neboť to, co s vámi zamýšlím, znám jen já sám, je výrok Hospodinův, jsou to myšlenky o pokoji, nikoli o zlu: chci vám dát naději do budoucnosti.“ (Jr 29,11) Plná naděje se jeví též zkušenost Jób, který o vznešenosti Hospodinova srdce vypovídá hned několikrát: „Hle, Bůh je úctyhodný, nezavrhně bez příčiny, je úctyhodný silou i srdcem.“ (Jb 36,5) O jeho rozumu a mysli dále říká: „On má srdce moudré a nesmírnou sílu, což dojde pokoje ten, kdo se mu vzepře?“ (Jb 9,4) Stejně tak vzbuzuje úžas, že on, Svatý, přiloží své srdce³¹ k smrtelnému člověku: „Co je člověk, že mu přikládáš význam, že se jím zabýváš v srdci?“ (Jb 7,17)

V Božím srdci jsou i přání a plány; Pán si nechává pomazat Davida, aby splnil úmysly jeho srdce: „Sobě však ustanovím věrného kněze, který bude konat, co mám na srdci a v mysli. Vybuduji mu trvalý dům, kde bude vykonávat po všechny dny svůj úřad před mým pomazaným.“ (1 S 2,35) On sám se stará, aby Jeho lidu nic podstatného nescházelo, a povolává si pastýře podle svého svatého srdce: „Dám vám pastýře podle svého srdce a ti vás budou pást obezřetně a prozíravě.“ (Jr 15,3) A Hospodin ohlašuje

²⁹ Srov. CHALUPA, P., *Biblická antropologie*.

³⁰ Zde je zajímavý Český studijní překlad, kde stojí: „Proto mé srdce vzlyká nad Moábem jako flétna, mé srdce vzlyká jako flétna nad muži Kír-cheresu, protože úspory, které získal, přišly vniveč.“

³¹ Poznámky k CSP.

skrže Izaiáše, že má srdce milosrdné: „Den pomsty měl jsem v srdci, nastalo milostivé léto pro vykoupené.“ (Iz 63,4)

Tuto malou kapitolu zakončíme útěšným citátem o velkém soucitu a slitování, které má Hospodin v srdci pro své neposlušné, přesto však stále milované děti: „Což bych se tě, Efrajime, mohl vzdát, mohl bych tě, Izraeli, jen tak vydat? Cožpak bych tě mohl vydat jako Admu, naložit s tebou jako se Sebójimem? Mé vlastní srdce se proti mně vzepřelo, jsem pohnut hlubokou lítostí. Nedám průchod svému planoucímu hněvu, nezničím Efrajima, protože jsem Bůh, a ne člověk, jsem Svatý uprostřed tebe; nepřijdu s hněvivostí.“ (Oz 11,8–9)

2 SRDCE V NOVÉM ZÁKONĚ

„Vraťte se ke svému srdci. Kam kráčíte, že nemůžete v sobě samých nalézt, co jste sami ztratili? Proč jdete po této cestě tak osamoceni? Ztratíte správnou cestu, když se budete takto toulát. Vraťte se. Kam? Vraťte se k Pánu. Pospěš si, vrať se rychle ke svému srdci, ty, který ses toulal tak daleko jako psanec: Neznáš sám sebe a chceš poznat toho, kdo tě stvořil? Vrať, vrať se ke svému srdci ... Říká apoštol: Ať jsou osvětleny oči vašeho srdce.“ (Ef 1,18) „Vrať se ke svému srdci. Uvidíš myšlenku, kterou o tobě stvořil Bůh, protože ve tvém srdci je obraz Boží. V intimitě člověka přebývá Kristus, v intimitě sebe sama obnovuje člověk obraz Boží a v obraze uzná svého Stvořitele.“³²

2.1 „Srdce“ jako tělesný orgán

Ani v Novém zákoně neztrácí pojem „srdce“ svůj význam jako část těla, protože je utvořeno z masa:³³ „Je přece zjevné, že vy jste listem Kristovým, vzniklým z naší služby a napsaným ne inkoustem, nýbrž Duchem Boha živého, ne na kamenných deskách, nýbrž na živých deskách lidských srdcí.“ (2 K 3,3, v řečtině přitom stojí „masitých desek.“)³⁴

Fyziologickému smyslu se snad poněkud blíží následující verš Lukášova evangelia, v němž může být „srdce“ pojímáno i jako vnitřní tělesný orgán. Jistotně však Pán Ježíš pomýšlí ve svém výroku obrazně na lidské nitro, z něhož může vycházet i špatné jednání: „Mějte se na pozoru, aby vaše srdce nebyla zatížena nestřídmostí, opilstvím a starostmi o živobytí a aby vás onen den nepřekvapil jako past.“ (L 21,34) Na jedné straně víme ze Starého zákona, že chléb a víno podle žalmu posilují a rozradostňují lidské srdce. Na druhé straně však zkušenost říká, že nestřídmost a opilství může srdce zatěžovat. Člověk bývá vlivem takového jednání i fyzicky

³² TENACE, M., *Vybrané kapitoly z antropologie*, s. 14-15.

³³ Srov. DE FRAINE, J., WANHOYE, A., „Srdce“.

³⁴ Poznámky k CSP.

oslaben. Podobnou souvislost mezi srdcem a nestřídmými požitky vidíme v Jakubově listu v Českém studijním překladu, když vytýká boháčům: „Hýřili jste na zemi a oddávali se rozkoším. Vykrmili jste svá srdce v den porážky.“ (Jk 5,5 CSP³⁵) V těchto verších o nestřídmosti je zřejmé naléhání k trpělivosti a posílení srdce v dobrém, protože příchod Páně je blízko. (Jk 5,8) Dále můžeme k fyziologickému významu „srdce“ citovat verš ze Skutků apoštolů v Českém studijním překladu, kdy Pavel s Barnabášem zvěstují obrácení a takto vypovídají o dobrotivosti Boží: „Ačkoliv nepřestal sám sebe dosvědčovat tím, že činil dobro: dával vám z nebe déšť i úrodná období, vaše srdce sytil pokrmem a radostí.“ (Sk 14,17 CSP³⁶) Hospodin je starostlivým Bohem a neopomíná projevovat svému lidu něžnou pozornost právě v každodenních praktických potřebách; sytí jejich srdce pokrmem, jakým může být mana na poušti, ale i každé slovo, které vychází z Hospodinových úst. (Dt 8,3)

Jak tedy vidíme, lidské srdce je utvořeno z masa, je tedy skutečně plné života. V novozákonních textech není ani tak kladen důraz na jeho fyziologické funkce, často je bráno jako nespecifikovaný vnitřní tělesný orgán; proto může být zatíženo nestřídmostí a starostmi, stává se vykrmeným a tučným, ale zároveň smí být syceno Hospodinem, a to pokrmem i radostí. Ve všech těchto verších se vždy aspoň částečně jedná o přenesení významu. Ač se v těchto verších hovoří o srdci jako tělesném orgánu, rozhánějícím krev, stejně však toto Srdce z masa symbolizuje u člověka onu hlubinu, jakou v sobě nosí a zakouší výhradně lidská bytost.³⁷

2. 2 „Srdce“ jako střed všeobecně a jako střed člověka

V Novém zákoně se nachází také verš, kde je slovo „srdce“ pojímáno jako střed místa, a to v kontextu starozákonního příběhu Jonášova: „Jako byl Jonáš v břiše mořské obludy tři dny a tři noci, tak bude Syn člověka tři dny a tři noci v srdci země.“

³⁵ V Českém ekumenickém překladu stojí: „Žili jste rozmařile a hýřili jste na zemi, vykrmili jste se - pro den porážky!“

³⁶ V Českém ekumenickém překladu stojí: „avšak nepřestal dosvědčovat sám sebe tím, že jim prokazoval dobro: dával vám s nebe déšť i úrodu v pravý čas, sytil vás pokrmem a naplňoval radostí.“

³⁷ Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš Kristus*.

(Mt 12,40; navazuje na Jan 2,1) Jonáš v modlitbě vyznává, že byl vhozen do srdce moře, Ježíš předpovídá, že bude v srdci země. Obojí znamená silné ohrožení lidského života uprostřed smrtícího prostředí.

Že je srdce středem lidské bytosti a je něčím velice drahým, dosvědčuje apoštol Pavel v listě Filemonovi, když ukazuje svou lásku a prosí o přijetí otroka: „Posílám ti ho zpět, je mi drahý jako mé vlastní srdce.“ (Flm 1,12) Pro srovnání použijme ještě Českého studijního překladu: „Toho ti posílám nazpět, jeho, to jest moje srdce.“ Srdce zastupuje celého apoštola, je to nejzranitelnější místo v člověku, zároveň jeho identita, kdo by se tedy dotkl otroka, ublížil by apoštolovi. Hospodin podobně ohlašuje, že kdo by se dotkl jeho milovaného lidu, dotkl by se zřítelnice jeho oka. (Za 2,12)

Ježíšova slova vypovídají též o středu lidské bytosti a dávají poznat, jak moc důležité je, kde má člověk svůj poklad, a tak i své nitro: „Neboť kde je tvůj poklad, tam bude i tvé srdce.“ (Mt 6,21) Srdce zde může zastupovat jak celého člověka, tak i jeho myšlení. Pokud si člověk shromažďuje poklady v nebi a jeho pokladem je Bůh, pak mu bude i ve své touze, myšlení i konání co nejbližší.

V Petrově listě se nachází místo, kde stojí v kontrastu vnější a vnitřní krása ženy: „Pro vás se nehodí vnější ozdoba - splétat si vlasy, ověšovat se zlatem, střídat oděvy - nýbrž to, co je skryto v srdci a co je nepomíjitelné: tichý a pokojný duch; to je před Bohem převzácné.“ (1 Pt 3,3–4) Mluví se zde o tom, co na první pohled není zřejmé, totiž skrytý, vnitřní člověk srdce.³⁸ Krása člověka je v Písmu často něčím velice slavnostním a vzácným, líbezný půvab se opěvuje v celé knize Píseň písní (Pís 1,10; 4,1–16; 5,10–16 aj., dále například Iz 61,10) Oč více pak znamená okrášlit své nitro nepomíjejícími šperky tichostí a pokojem. Ještě si povšimněme dalšího místa o skryté kráse nitra: „Nechceme se vám znovu doporučovat, nýbrž dáváme vám příležitost, abyste se námi chlubili a měli se čím bránit lidem, kteří se chlubí tím, co je před očima, a ne tím, co je v srdci.“ (2 K 5,12) Není možné chlubit se vnějším třpytem lidského konání, vždyť půvab zklame a krása prchne, ale srdce, které se bojí Hospodina, zaslouží si chválu. (Př 31,30) Podobně vnímá apoštol nutnost přetvářet skrytý poklad srdce, když v listě Římanům připomíná: „Pravý žid je ten, kdo je jím uvnitř, s obřízkou srdce, která je působena Duchem, nikoli literou zákona. Ten dojde chvály ne od lidí, nýbrž od

³⁸ Poznámky k CSP.

Boha.“ (Ř 2,29) Že se člověk zcela vydává jako Boží vlastnictví, což značila obřízka, se nemůže dít jen navenek plněním Tóry, ale odehrává se ve středu člověka, v jeho nejhlubším srdci, kde je naplněn a zasažen Duchem Božím.³⁹

2.3 „Srdce“ jako sídlo emocí

Autoři novozákonních spisů považují srdce za sídlo emocí. Pokusíme se tedy zachytit, které emoce se podle nich nacházejí v lidském srdci.

2.3.1 Srdce rozechvělé a pokojné

Z evangelistů se nejvíce o emocích v srdci zmiňuje Jan. Výrok, o kterém budeme nyní přemítat, pochází z první Ježíšovy řeči na rozloučenou a týká se Ježíšova odchodu k Otci.⁴⁰ „Vaše srdce ať se nechvěje úzkostí! Věříte v Boha, věřte i ve mne.“ (J 14,1) Zkušenost rozechvělého srdce zná i Starý zákon: „Domu Davidovu bylo oznámeno: Aram táboří v Efrajimsku. I zachvělo se srdce královo i srdce jeho lidu, jako se chvějí lesní stromy ve větru.“ (Iz 7,2) Při poslední večeři předpovídá Ježíš svým učedníkům tři skutečnosti, které na ně těžce doléhají: Jidášovu zradu (J 13,21–30), Petrovo zapření (J 13,38) a konečně svůj odchod a rozloučení (J 13,33). Je pochopitelné, že v kruhu stolovníků zavládlo stísnění,⁴¹ zmatek a úzkost, vždyť Ježíšův odchod pro ně znamená osamění ve světě a nejistotu. Jedině víra v Boha a v toho, kterého On poslal, jim může pomoci překonat strach. Proto Ježíš začíná tuto svou řeč na rozloučenou upokojivým slovem a vyzývá své nejmilejší k víře. Ježíš dává svým učedníkům zaslíbení trvalého společenství, jejich odloučení tedy potrvá jen krátký čas: On sám naléhavě prosí Otce, aby všichni ti, které mu Otec dal, byli s ním tam, kde je on a hleděli na jeho slávu (J 17,24):⁴² „V domě mého Otce je mnoho příbytků; kdyby tomu tak nebylo, řekl bych vám to. Jdu, abych vám připravil místo. A odejdu-li, abych vám

³⁹ Srov. THEOBALD, M., *List Římanům*.

⁴⁰ Srov. PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*.

⁴¹ Srov. STECHER, R., *Láska až do krajnosti*.

⁴² Srov. PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*.

připravil místo, opět přijdu a vezmu vás k sobě, abyste i vy byli, kde jsem já.“ (J 14,2-3) Pán je věrný ve svých příslibech a Jeho učedníci se mohou opřít o jeho slovo a čekat, že skutečně přijde a vezme je k sobě tam, kde úzkosti a strachy pominou a nic je navěky nebude moci odloučit od jeho lásky. (Ř 8,38–39) V Beránkově společenství již nebudou zakoušet hlad ani žízeň, ale on sám je povede k pramenům života a setře jim každou slzu s očí (Zj 7,16–17).

Ježíšova výzva k upokojení srdce je tak naléhavá, že ji opakuje znovu: „Pokoj vám zanechávám, svůj pokoj vám dávám; ne jako dává svět, já vám dávám. Ať se vaše srdce nechvěje a neděsí!“ (J 14,27) Tento Ježíšův pokoj, vyjadřující duševní klid, spásu, celistvost i konečné naplnění každého, je Pánův dar učedníkům na rozloučenou.⁴³ Pokoj, stejně jako láska a radost, je plodem Ducha svatého (Ga 5,22) a působí, že srdce je osvobozeno od strachu, protože „láska nezná strach; dokonalá láska strach zahání, vždyť strach působí muka, a kdo se bojí, nedošel dokonalosti v lásce.“ (1 J 4,18) Pokud je srdce střeženo Božím pokojem, není důvod být zděšený a rozechvělý, i když se něčeho nedostává. Pán přece dobře ví, co všechno jeho děti potřebují, dříve než ho prosí. (Mt 6,31–32)⁴⁴

V listě Filipánům apoštol dvakrát vybízí k neustálé radosti v Pánu a děkovné modlitbě s neochvějnou důvěrou: „Netrapte se žádnou starostí, ale v každé modlitbě a prosbě děkujte a předkládejte své žádosti Bohu. A pokoj Boží, převyšující každé pomyšlení, bude střežit vaše srdce i mysl v Kristu Ježíši.“ (Fp 4,6–7) Srdce opravdu má být střeženo, a to ničím menším než Božím pokojem! Pro tento příslib je potřebná vzájemná jednota a dík: „A ve vašem srdci ať vládne mír Kristův, k němuž jste byli povoláni v jedno společné tělo. A buďte vděční.“ (Ko 3,15) Když je v srdci vděčná modlitba a svornost, i přes všechnu nouzi a protivenství, Pán v něm vládne svým pokojem.

⁴³ Srov. tamtéž.

⁴⁴ Svatý starec Silván o tom krásně píše: „Ten, kdo žije podle vůle Boží, se již nestará o nic. Jestliže nějakou věc potřebuje, pak sebe i věc odevzdá Bohu; a když potřebnou věc nedostane, zůstává pokojný, jako by ji měl. Člověk, který se svěřil do vůle Boží, se ničeho nebojí; ani hrozeb, ani násilníků, ničeho. Ale ať se děje cokoli, říká: „Tak se Bohu zalíbilo. Je-li nemocný, říká si: Asi je pro mě nemoc potřebná, jinak by mi ji Bůh nedával. A tak se uchovává pokoj v duši i v těle.“ SILVÁN Z ATHOSU, *Moudrost*, s. 47.

I Jan ve svém listu mluví o pokojném srdci, když nabádá své adresáty, aby nemilovali pouhým slovem, ale opravdovým skutkem: „V tomto poznáme, že jsme z pravdy, a tak před ním upokojíme své srdce, ať nás srdce obviňuje z čehokoliv; neboť Bůh je větší než naše srdce a zná všechno! Moji milí, jestliže nás srdce neobviňuje, máme svobodný přístup k Bohu.“ (1 J 3,19–21) Srdce, které člověka obviňuje a opět se upokojuje, může značit dobré svědomí, které se poznáním pravdy před Bohem uklidní, ať by usvědčovalo z čehokoliv. Bůh je naštěstí větší než lidské srdce; to je veliké osvobození pro malého člověka, který se mnohdy nechá vláčet jeho neklidnými pohnutkami. On je ale větší než všechno, co může srdce obviňovat a poutat, rozradostňovat i těšit.

Jak nám dosvědčily novozákonní texty, bývá lidské srdce zmítáno úzkostí a neklidem a velice potřebuje zaslechnout slovo povzbuzení, aby se nechvělo, ale věřilo. Ježíš Kristus je dárce pokoje a určitě nechce, aby byli ztrápení ti, za něž prolil svou krev, spíše se raduje z prosté důvěry dítěte a nechává střežit jejich srdce i mysl nevýslovným pokojem. I kdyby člověka ve funkci svědomí obviňovalo z čehokoliv, může se před svým Bohem upokojit, protože On je větší než lidské srdce, On je větší nade všechny. (J 10,29)

2.3.2 Srdce zarmoucené, proměna zármutku v radost

Motiv přeměny nynějšího smutku v radost se ve Starém zákoně objevuje zvláště u proroků. Jeremiáš píše: „Tehdy se bude v tanci radovat panna i jinoši a starci. Jejich truchlení změním ve veselí, místo strasti jim dám útěchu a radost.“ (Jr 31,13)

U synoptiků se smutek a zármutek objevuje například v souvislosti s bohatým mladíkem (Mt 19,22), Ježíšovou úzkostí v Getsemanech (Mk 13,34) a ztrápenými emauzskými učedníky (L 24,17). Jan mluví o zármutku vícekrát: Židé přichází potěšit Martu a Marii v jejich zármutku nad smrtí bratra (J 11,19), Ježíš v zármutku dosvědčuje, že jeden z jeho učedníků jej zradí (J 13,21). Nejvíce se však zármutkem a jeho proměněním zabývá 16. kapitola. Jeho příčinou je, podobně jako u rozechvělosti srdce učedníků, Ježíšův odchod k Otci: „Nyní však odcházím k tomu, který mě poslal, a nikdo z vás se mě neptá: Kam jdeš? Ale že jsem k vám tak mluvil, zármutek naplnil vaše srdce.“ (J 16,5–6) Ježíš bere smutek a starosti učedníků vážně, on ví, že obavy tíží

jejich srdce, ale ví také, že dobré slovo vrací radost. (Př 12,25) Proto se je snaží povzbudit a směřuje jejich pozornost od bolestného odloučení k radosti z brzkého shledání⁴⁵ a z příchodu Přimlůvce: „Amen, amen, pravím vám, vy budete plakat a naříkat, ale svět se bude radovat; budete se rmoutit, ale váš zármutek se promění v radost. Žena, když rodí, má zármutek, neboť přišla její hodina; ale když porodí dítě, nevzpomíná už na soužení pro radost, že na svět přišel člověk. I vy máte nyní zármutek. Uvidím vás však opět a vaše srdce se zraduje a vaši radost vám nikdo nevezme.“ (J 16,20–22; srov. Iz 66,7–14) Apoštol Pavel se zmiňuje dokonce o srdci sevřeném úzkostí a pláčem: „Psal jsem ve veliké stísněnosti a se sevřeným srdcem, s mnohými slzami - ne proto, abyste byli zarmoucení, ale abyste poznali, jak veliká je má láska k vám.“ Soucitná láska apoštola probouzí touhu po spáse a věčném štěstí svých milovaných, takže se cele nasazuje pro jejich obrácení, až k slzám. (2 K 2,4) A na jiném místě píše: „Mám velký zármutek a neustálou bolest ve svém srdci.“ (Ř 9,2) Toto však není smutek egoismu a závisti, ale zármutek nad dosud nedokonaným obrácením a zatvrzelostí lidu, ke kterému je Pavel poslán. Ještě jiný je smutek zkroušeného, kajícího srdce, jež lituje svých hříchů a činí z nich pokání: „Ale nyní se raduji, ne že jste se zarmoutili, ale že zármutek vás vedl k pokání. Byl to zármutek podle Boží vůle, a tak jsme vám nezpůsobili žádnou škodu. Zármutek podle Boží vůle působí pokání ke spáse, a toho není proč litovat, zármutek po způsobu světa však působí smrt.“ (2 K 7,9–10) Pokud je srdce zvlhlé slzami pokání, pokud Pán dá milost a odpečetí v něm pramen slz k obmytí, nastává nádherná dispozice pro obměkčení a obrácení. Vždyť jsou blahoslavení, kdo pláčou, neboť slzy nouze i lásky zrodí modlitbu a okráší srdce pokorou.

Ještě zmíníme jeden verš, který může mít souvislost s pocit'ováním zármutku a odloučenosti: „Bez vás, bratří, byli jsme jako sirotci, i když to bylo nakrátko a jen tělem, ne srdcem; tím usilovněji jsme vás toužili spatřit.“ (1 Te 2,17) Zde si můžeme všimnout kontrastu mezi tělem a srdcem, jak jsme to často viděli v knize Přísloví. Apoštol se cítí tělesně odloučen od svých milovaných bratří, tím však jen vzrůstá opravdová touha po setkání tváří v tvář. Tak toto osamocení, i když se jeví jako

⁴⁵ Srov. PORSCH. F., *Evangelium sv. Jana*.

negativní a nejspíš by si je apoštol ani jeho obec dobrovolně ne zvolili, oboustranně prohlubuje a rozmnožuje vzájemnou lásku.

Dá se tedy shrnout, že srdce může být sevřeno zármutkem, obavami, osamělostí a nejistotou, může být omýváno mnohými životodárnými slzami nouze i vděčnosti; avšak Boží slovo je plné jistoty, že Hospodin nepohrdá zkroušeným a pokorným srdcem (Ž 51,19) a dává mu příslib radování a to dokonce tak, že už jeho radost nebude moci být nikdy a nikým odňata.

2.3.3 Srdce radostné, utěšené

Když svědčí Petr o vzkříšení Krista, jehož smrt nemohla udržet ve své moci, cituje Davidův žalm: „Viděl jsem Pána stále před sebou, je mi po pravici, abych nezakolísal; proto se mé srdce zaradovalo a jazyk můj se rozjásal, nadto i tělo mé odpočine v naději, neboť mě nezanecháš v říši smrti a nedopustíš, aby se tvůj Svatý rozpadl v prach. Dal jsi mi poznat cesty života a blízkost tvé tváře mne naplní radostí.“ (Sk 2,25–28; srov. Ž 16,8–11) Protože Bůh vzkřísil Ježíše z mrtvých, všechno, tak i Starý zákon, se najednou jeví v novém světle zmrtvýchvstání. Radostná zkušenost, o které David zpívá, se nemůže týkat toho, jehož hrob všichni znali, ale zaměřuje se na zaslíbeného dědice Davidova trůnu,⁴⁶ jehož království potrvá před Hospodinem navěky. (2 S 7,12–13) Bůh plní své sliby s věrností, on stojí člověku stále po pravici, aby nekolísal, a blízkost jeho tváře je velkým důvodem pro jásot srdce.

Ale i lidé si vzájemně působí radost a povzbuzují, posilují a těší z Boží milosti jeden srdce druhého. O potěšení a povzbuzení píše mnohokrát apoštol Pavel, a to v nejrůznějších situacích. V listě Filemonovi chválí a nabádá svého přítele: „Tvá láska mi přinesla velkou radost a povzbuzení, protože jsi potěšil (občerstvil)⁴⁷ srdce věřících, bratře.“ (Flm 1,7) Apoštol na Filemonovi naléhavě žádá, aby přijal svého uprchlého otroka s milosrdenstvím a bratrskou láskou: „Ano, bratře, udělej mi tu radost v Pánu. Potěš mé srdce v Kristu.“⁴⁸ (Flm 1,20) Na závěr prvního apoštolova listu do Korintu

⁴⁶ Srov. KLIESCH, K., *Skutky apoštolů*.

⁴⁷ V řečtině stojí vnitřnosti. Poznámky k CSP.

⁴⁸ Srov. 1J 3,17, DT 15,7. Srov. tamtéž.

píše Pavel o radosti, jakou mu způsobil příchod společníků, kteří nahradili Pavlovi nepřítomnost Korint'anů: „Uklidnili mé i vaše srdce. Važte si takových lidí!“ (1 K 16,18)⁴⁹ Apoštol vysílá několikrát svého milovaného přítele Tychika, aby podal církevním obcím zprávy a potěšil je: „Poslal jsem ho k vám, abyste se dověděli, co je s námi, a aby povzbudil vaše srdce.“ (Ef 6,22, podobně Ko 4,8)

První radostí srdce je spoléhat se na Boží věrnou lásku, neboť On nenechá člověka padnout, ale vždy mu bude stát po pravici, aby jej spasil. Je jasné, že ten, komu primárně náleží posilovat a povzbuzovat lidská srdce, je Hospodin (1 Te 3,13). Ve všech těchto verších jsme viděli, že On chce používat člověka, aby jeho prostřednictvím dodal síly, odvahy a klidu bojácnému a ochabujícímu srdci. Vždyť jak líbezné je vidět na horách nohy dobrého posla, jenž ohlašuje pokoj a spásu, jenž přináší radostné poselství, že Bůh kraluje. (Iz 52,7)

2.3.4 Srdce hořící

Dva Ježíšovi učedníci se v den vzkříšení Páně vydávají v zármutku na cestu do Emauz. Při svém putování se potkávají s neznámým společníkem (L 24,13–16) a ten jim po cestě odhaluje smysl Písma a Boží řízení v utrpení Mesiáše (L 24,17–27); po několika hodinách společné cesty se jim dává poznat u stolu při lámání chleba (L 24,28–32) a vede je k návratu do jeruzalémské obce a k radostnému svědectví.⁵⁰ Tento příběh je pozoruhodný, neboť je zde hned několik jemně nastíněných citů: Muži zůstávají stát plni zármutku, vypráví, jak je ženy rozrušily, vzpomínají, že jim při rozhovoru s Ježíšem hořelo srdce.⁵¹

Oči učedníků jsou čímsi zadržovány, takže jej nemohou poznat až do chvíle, kdy jim Pán láme a rozdává chléb. V tom okamžiku se jim otevřely oči a poznávají jej, on jim však mizí, doslovně „stal se pro ně neviditelným.“⁵² A nyní přichází verš, který je pro nás klíčový: „Řekli si spolu: Což nám srdce nehořelo, když s námi na cestě mluvil

⁴⁹ V Českém studijním překladu stojí: „Občerstvili mého i vašeho ducha. Uznávejte takové bratry.“

⁵⁰ Srov. MÜLLER, P., *Evangelium sv. Lukáše*.

⁵¹ Srov. HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina*.

⁵² Srov. HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina*.

a otvíral nám Písma?“ (L 24,32) V některých latinských rukopisech je výraz „hořící“ změněn na „zahalený“ nebo „zaslepený“ a pojem „hořící“ se v řecké literatuře spojuje s láskou. Ve Starém zákoně se výraz užívá k vyjádření Hospodinovy přítomnosti: „Tu se mu ukázal Hospodinův posel v plápolajícím ohni uprostřed trnitého keře. Mojžíš viděl, jak keř v ohni hoří, ale není jím stráven.“ (Ex 3,2, dále též Dt 4,11, Iz 30,27 aj.)⁵³ Podobnou zkušenost s Božím slovem jako hořícím ohněm v srdci učinil už prorok Jeremiáš, když píše: „Řekl jsem: „Nebudu je připomínat, už nebudu v jeho jménu mluvit“, avšak je v mém srdci jak hořící oheň, je uzavřeno v mých kostech, jsem vyčerpán tím, co musím snášet, dál už nemohu.“ (Jr 20,9) A takovýto nárek vidíme i u žalmisty: „Srdce pálilo mě v hrudi, v zneklidněné mysli mi plál oheň.“ (Ž 39,4)

Ale vraťme se k evangeliu. Lukáš užívá dále totéž slovo o „otvírání“ Písem jako o „otvírání“ očí z předcházejícího verše.⁵⁴ Když tedy „pochopili pravý, mesiášský smysl Písma, mohli také Ježíše „uvidět“ v lámání chleba“⁵⁵ a zapálení jeho ohněm se ihned vydávají na cestu, protože nemohou zůstat nečinní. Nádherně to vystihuje sv. Terezie od Dítěte Ježíše ve své modlitbě: „Prosím Ježíše, aby mě vtáhl do plamenů své lásky, aby mě tak těsně spojil se sebou, aby On žil a jednal ve mně. Cítím, že čím víc roznítí mé srdce oheň lásky, tím víc budu říkat: „Přitahuj mě“ a také duše, které se přiblíží ke mně ... *poběží tím hbitěji po vůni mastí Milovaného*. Neboť duše, zapálená láskou, nemůže zůstat nečinná.“⁵⁶

V souvislosti s hořícím srdcem můžeme zmínit ještě verš o zasaženém srdci. V den letnic pronesl Petr, naplněn Duchem svatým, k obyvatelům Jeruzaléma první řeč o radostné zvěsti Ježíšova zmrtvýchvstání: „Ať tedy všechen Izrael s jistotou ví, že toho Ježíše, kterého vy jste ukřižovali, učinil Bůh Pánem a Mesiášem. Když to slyšeli, byli zasaženi v srdci a řekli Petrovi i ostatním apoštolům: Co máme dělat, bratří? Petr jim odpověděl: Obráťte se a každý z vás ať přijme křest ve jménu Ježíše Krista na odpuštění svých hříchů, a dostanete dar Ducha svatého.“ (Sk 2,35–37) Odkaz na Mesiáše, kterého lid ukřižoval, přivádí Petrovy posluchače k pocitu bolesti v srdci a k touze po

⁵³ Srov. tamtéž.

⁵⁴ Srov. tamtéž.

⁵⁵ Srov. tamtéž.

⁵⁶ TEREZIE Z LISIEUX, *Dějiny duše*, s. 100.

obrácení.⁵⁷ Budoucí věřící jsou „hluboce zasažení“ slovem, řečtina zde uvádí výraz „probodeni.“ Autor knihy Přísloví poznamenává: „Někdo tlachá, jako by probodával mečem, kdežto jazyk moudrých hojí.“ (Př 12,18) Jsou tedy dvě možnosti, jak bodat: jazykem a mečem, ke smrti, anebo k životu, a to dokonce k věčnému životu.⁵⁸

Lidské srdce je disponováno pro hluboké zasažení a vzplanutí ohněm. Toto je může vyburcovat k takovému jednání a totálnímu převrácení života, jaké by vůbec nepovažovalo za možné. Jen Bůh ví, co na které srdce „platí“ a používá všechnu svou tvořivost k tomu, aby přijalo Jeho trojiční Oheň, rozhořelo se a předávalo plamen dál.

2.3.5 Milující srdce

V každém ze synoptických evangelií se vyskytuje známý příběh, jak Učitel zákona přistupuje k Ježíšovi s tázáním po největším přikázání. Tato otázka nebyla vůbec neobvyklá, vždyť rabíni později spočítají, že Tóra obsahuje celkem 613 přikázání, z toho 248 má kladnou a 365 zápornou podobu. Ježíš odpovídá těmito známými slovy: „První je toto: „Slyš, Izraeli, Hospodin, Bůh náš, jest jediný pán; miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdce, z celé své duše, z celé své mysli a z celé své síly!“ Druhé je toto: „Miluj svého bližního jako sám sebe!“ Většího přikázání nad tato dvě není.“ (Mk 12,29–31, srov. Mt 22,34–40 a L 10,25–28) Ježíš hned na úvod své odpovědi cituje verš z Páté knihy Mojžíšovy: „Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný.“ (Dt 6,4) Poznání, že Hospodin, Bůh Izraele, je jediný Bůh, dává důvod člověku, aby jej miloval vším, čím je. Ježíš dále cituje dvě starozákonní přikázání z Tóry (Dt 5,6 a Lv 19,18), která však dohromady tvoří jedno velké nové přikázání lásky.⁵⁹ V Novém zákoně se často mluví o víře v Boha, poznání a poslušnosti jemu, ale odkazů na lásku člověka k němu se nevyskytuje mnoho (Ř 8,28, 1 K 2,9, Ef 6,24 aj.). Důvodem, proč se v Ježíšově odpovědi uvádí srdce, duše, mysl a síla, tedy všechny mohutnosti lidské osoby, je naléhání, aby Hospodina miloval celý člověk se vším, co je i co má. Bůh touží být milován srdcem, tedy vším, co je v člověku

⁵⁷ Srov. KLIESCH, K., *Skutky apoštolů*.

⁵⁸ Poznámky k CSP.

⁵⁹ Srov. HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina*.

duchovního, rozumového i vášnivého. Celá síla člověka se má angažovat v milování Hospodina, z něhož pak vyvěrá elán pro lásku k bližnímu i sobě samému.

Ještě si povšimněme dalšího verše, který zmiňuje srdce v souvislosti s láskou. Apoštol Pavel v listě Římanům píše: „A naděje neklame, neboť Boží láska je vylita do našich srdcí skrze Ducha svatého, který nám byl dán.“ (Ř 5,5) Bůh nám nevlévá skrze Ducha svatého pouze svou lásku, ale posílá nám do našich srdcí přímo Ducha svého Syna, jak uvidíme později. Je to tedy Bůh, kdo koná v lidském srdci a jen On, který miluje jako první, zahrnuje člověka svou láskou. Pak každý má očistit své srdce k vytrvalé lásce, jak nás vybízí Petrův list: „Když jste nyní přijali pravdu, a tak očistili své duše k nepředstírané bratrské lásce, z upřímného srdce vytrvale se navzájem milujte.“ (1 Pt 1,22) Lidské srdce je tedy privilegovaným místem lásky této úžasné božské ctnosti, jíž se tvor stává podobný svému Stvořiteli a jíž se z Božího podnícení ve svém vlastním srdci smí neustále obracet k Němu samému. Tak vidíme u Svatého Silvána tuto výlučnou „bláznivou“ lásku k jedinému Bohu: „Mé srdce se do tebe zamilovalo, Bože, a proto po tobě teskním a v slzách tě hledám. Tys ozdobil nebe hvězdami, vzduch oblaky, zemi moři, řekami a zelenými zahradami, kde zpívají ptáci... Ale má duše se zamilovala do tebe a nechce se dívat na tento svět, i když je překrásný. Jen po tobě, Bože, touží má duše. Nemohu zapomenout na tvůj pokorný a tichý pohled a v slzách tě prosím: Přijď a učiň si u mě příbytek, očisti mě od mých hříchů. Ty vidíš z výšin své svaté slávy, jak má duše po tobě teskní. Neopouštěj mě, svého služebníka; vyslyš mě, volajícího jako prorok David: „Smiluj se nade mnou, Bože, pro milosrdenství svoje.“⁶⁰

Jestli má člověk lásku k druhému, má milovaný v jeho srdci své nezaměnitelné místo. Tak ve Druhém listu Korint'ánům stojí zajímavá zmínka o apoštolových osobních citech. V těchto verších jakoby zapřísahá své adresáty, že je jim v lásce otevřený a zároveň touží, aby i jeho milování opětovali apoštolovy city: „Nic jsem vám nezatajil, Korint'áne, naše srdce se vám otevřelo. V našem srdci nemáte nedostatek místa, ale vy sami se nám uzavíráte. Na oplátku – mluvím k vám jako k svým dětem – udělejte nám i vy místo ve svém srdci!... Dejte nám místo ve svém srdci! Nikomu jsme neublížili, nikomu jsme neukřivdili, nikoho jsme neošidili. Neříkám to, abych vás odsuzoval,

⁶⁰ SILVÁN Z ATHOSU, *Moudrost*, s. 20.

vždyť jsem vám už dříve řekl: Máte v mém srdci takové místo, že jsme spolu spjati ve smrti i v životě.“ (2 K 6,11–13; 7,2–3) Apoštoloovo srdce je otevřené dokořán, je svázán se svými milovanými tím nejtěsnějším možným způsobem, a to jim neváhá opakovat. S nejvyšší naléhavostí prosí, aby se jejich úzké srdce v lásce rozšířilo pro odpuštění a jejich vzájemné smíření.⁶¹ Na tomto úryvku vidíme, že „srdce je schopno pronikat druhým a nechat se druhým pronikat, je tajemstvím v tajemství, imanencí v transcendenci a transcendencí v imanenci, a právě proto je také s to překonávat napětí mezi subjektem a objektem.“⁶² Milovaný určitým způsobem přebývá v srdci milujícího a to platí i naopak; symbolem tohoto vzájemného přebývání jednoho v druhém je na lidské rovině objetí.⁶³

Můžeme shrnout, že dobrotivý Stvořitel touží být milován celým srdcem svého malého tvora; tímto mu zároveň ukazuje jeho věčné naplnění a chrání jej před zotročující službou modlám, jaké si je schopen postavit na Boží místo. Pán přichází v tomto příběhu milování jako první a vylévá svou lásku do srdce člověka, který je pak z Boží moci schopen otevřít své srdce, udělat v něm místo druhému a vytrvale jej mít rád.

2.4 Čisté srdce

„Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uzří Boha.“ (Mt 5,8) Tak zaznívá v Matoušově evangeliu šesté z osmi Ježíšových blahoslavenství, jimiž zahajuje horské kázání.

Tento verš v překladu Ondřeje Petru zaznívá takto: „Blahoslavení čistého srdce, neboť oni budou vidět Boha.“ Srdce je centrem duchovního života člověka a co je čisté, je Bohu milé, náleží do jeho sféry, naopak nečisté se k Bohu nepřiblíží. Starý zákon dobře zná nutnost čistého srdce pro setkání s Hospodinem. V knize přísloví stojí: „Kdo miluje čistotu srdce a má ušlechtilé rty, tomu bude přítelem i král.“ (Př 22,11)

⁶¹ Srov. KREMER, J., *Druhý list Korintánům*.

⁶² POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš Kristus*, S. 267.

⁶³ Srov. POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš Kristus*.

A můžeme říci s odvoláním na blahoslavenství v evangeliu, ne ledajaký král, ale Vládce nebe a země se stane jeho přítelem! Žalmista vyznává zkušenost Božího lidu: „Jak je Bůh dobrý k Izraeli, k těm, kdo jsou čistého srdce!“ (Ž 73,1) Na jiném místě v překladu Václava Bognera stojí: „Kdo smí vystoupit na Hospodinovu horu, kdo smí stát na jeho svatém místě? Ten, kdo má nevinné ruce a čisté srdce, jehož duše nebaží po marnosti.“ (Ž 24,3–4)⁶⁴ Osobně vidět Boha, bezprostředně se s ním setkat je schopen ten, kdo má nevinné ruce, které symbolizují nástroje vnější činnosti, a čisté (v hebrejštině vytríbené) srdce, jež značí neporušené nitro, tedy postoje a motivy člověka.⁶⁵ Zaslíbením blahoslavenství je vidět Boha. Nemožnost Boha spatřit pochází z Boží transcendence a lidské hříšnosti, protože nesvatý se nemůže přiblížit ke Svatému, jinak zemře. (Ex 33,20.22; Iz 6,5) Člověk sám nemůže Boha dosáhnout, vyprávět o něm (Sir 18,4), jenom Bůh sám se může zjevit, nechat se vidět, a to často v symbolech jako je oheň nebo lehký vánek. V Kristu se však překonává tato nemožnost vidět Boha, neboť On sám nás uvádí do přímého setkání s Ním skrze Slovo: „Boha nikdy nikdo neviděl; jednorozený Syn, který je v náručí Otcově, nám o něm řekl.“ (J 1,18)⁶⁶ Ale vidět Boha je zároveň eschatologický stav. Kniha Zjevení mluví o Božích služebnících, kteří vidí a adorují Boží tvář: „Budou hledět na jeho tvář a na čele ponesou jeho jméno. Noci tam již nebude a nebudou potřebovat světlo lampy ani světlo slunce, neboť Pán Bůh bude jejich světlem a budou s ním kralovat na věky věků.“ (Zj 22,4-5)

Čisté srdce ovšem vyžaduje neustálý boj a střežení mysli, jak potvrzují mniši i všichni ostatní, kteří touží po niterné blízkosti se svým Bohem. Vždyť „Kdo může říci: Zachoval jsem si ryzí srdce, jsem čistý, bez hříchu?“ (Př 20,9). Naléhavé volání k radikálnímu očištění zaznívá u proroka Izaiáše: „Omyjte se, očist' se, odklid'te mi své zlé skutky z očí, přestaňte páchat zlo.“ (Iz 1,16) V Jakubově listě nabádá apoštol k přiblížení se Hospodinu a obmytí srdce: „Umyjte si ruce, hříšníci, a očist'te svá srdce, lidé dvojí tváře!“ (Jk 4,8) Podobná výzva se objevuje i v listě Židům: „Přistupujme před Boha s opravdovým srdcem a v plné jistotě víry, se srdcem očištěným od zlého svědomí a s tělem obmytým čistou vodou.“ (Ži 10,22) Touha po čistotě je v člověku přirozená,

⁶⁴ V Českém ekumenickém překladu stojí: „Kdo vystoupí na Hospodinovu horu? A kdo stanout smí na jeho svatém místě? Ten, kdo má čisté ruce a srdce ryzí, ten, kdo nezneužije mou duši, ten, kdo nepřísahá lstivě.“

⁶⁵ Poznámky k CSP.

⁶⁶ Srov. MAREČEK, P., *Evangelium o Ježíšově původu*.

vždyť každý, kdo skládá svou naději v Pána, touží se mu podobat a snaží se být čistý, jako Bůh je čistý. (1 J 3,3)

Můžeme shrnout, že čisté srdce znamená shodu, harmonii člověka s Boží vůlí, přičemž tohle souznění je možné díky bezprostřednímu setkání s Hospodinem⁶⁷ a s jeho stvořitelským zásahem. Člověk se touží podobat Bohu v Jeho čistotě, a proto má potřebu neustále své srdce omývat a posvěcovat. Očištěné srdce pak dává spatřit vše v Božím světle a roste k upřímné lásce.

2.5 Uchováající a rozvažující srdce

„Jeho matka uchovávala to vše ve svém srdci.“ (L 2,51) „Maria to všechno v mysli zachovávala a rozvažovala o tom.“ (L 2,19) Tak zaznívá Lukášovo poselství o Marii, ženě mlčení. I Starý zákon zná tiché přemítání v srdci: „Kéž se ti líbí řeč mých úst i to, o čem rozjímám v srdci, Hospodine, má skálo, vykupiteli můj!“ (Ž 19,15) My budeme v našem novozákonním úryvku vycházet z liturgického překladu, kde stojí: „Maria však to všechno uchovávala v srdci a rozvažovala o tom.“ Tento postoj srdce Matky Boží je tak cenný, že nám jej evangelista Lukáš uvádí jak v situaci příchodu pastýřů, tak po nalezení Ježíše v chrámě. Všichni žasnou, co jim pastýři vyprávějí o dítěti a také nerozumí, co jim chtěl Syn Boží říci, ale Maria všechna tato slova uchovává v srdci a rozvažuje. V řečtině je užit výraz „syballó“, který doslova znamená „házet dohromady“ a překládá se například jako probírat, porovnávat, hovořit a radit se, což značí mentální proces.⁶⁸ Marii můžeme chápat jako symbol církve, která jako ona uchovává evangelium a stále znovu o něm rozjímá.⁶⁹ Pro Ježíšovu Matku jsou slova nejprve taktéž nesrozumitelná, ale její postoj uchovávání v srdci je odpovědí víry a důvěry Ježíši a Bohu. „Jemu je přiznáno, že on ví, proč to, s čím disponuje a co dopouští, tak musí být, jak to je a že to je tak dobré. Vůči tomuto není možné postavit na první místo vlastní chápání.“⁷⁰

⁶⁷ Srov. MAREČEK, P., *Evangelium o Ježíšově původu*.

⁶⁸ Srov. HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina*.

⁶⁹ Srov. MÜLLER, P., *Evangelium sv. Lukáše*.

⁷⁰ MAREČEK, P. *Evangelium o Ježíšově původu*, s. 23.

Když dříve neplodná Alžběta porodila Jana Křtitele a Zachariášovi se uvolnila ústa k chvále Hospodinově, zaujímají lidé tentýž postoj srdce: „Všichni, kteří to uslyšeli, uchovávali to v mysli (v srdci) a říkali: Čím toto dítě bude? A ruka Hospodinova byla s ním.“ (L 1,66)

V této souvislosti uchovávání slova zmíníme ještě další Lukášův verš, pocházející z výkladu podobenství o rozséváči: „Semen v dobré zemi jsou ti, kteří uslyší slovo, zachovávají je v dobrém a upřímném srdci a s vytrvalostí přinášejí úrodu.“ (L 8,15) Zajímavé je porovnat text s Českým studijním překladem, kde stojí: „V dobré zemi, to jsou ti, kteří, když uslyšeli Slovo, drží je pevně v ušlechtilém a dobrém srdci a s vytrvalostí nesou ovoce.“ Lukáš zde uplatňuje helénistický ideál „kalokagathia“ ve spojení ušlechtilého, krásného, dobrého srdce. Sloveso uchovávat má význam držet si něco jako vzácnost a rozumíme mu v souvislosti s trpělivostí jako výrazu věrnosti.⁷¹ Tak mluví i žalmista: „Tvou řeč uchovávám v srdci, nechci proti tobě hřešit.“ (Ž 119,11) A Hospodin poučuje svůj milovaný lid před vstupem do Zaslíbené země: „A tato slova, která ti dnes prikazuji, budeš mít v srdci. Budeš je vštěpovat svým synům a budeš o nich rozmlouvat, když budeš sedět doma nebo půjdeš cestou, když budeš uléhat nebo vstávat.“ (Dt 6,6–7)

Všechny tyto verše ukazují, že často není možné „vypořádat se“ rychle se slovem i událostí, ale pro hlubší pochopení je třeba neustálého úsilí uchovávajícího a rozjímajícího srdce.⁷²

2. 6 Činit něco „ze srdce“

Ježíš varuje, že dobré skutky je třeba činit z celého srdce, zvláště to platí při odpouštění: „Tak bude jednat s vámi můj nebeský Otec, jestliže ze srdce neodpustíte každý svému bratru.“ (Mt 18,35) Je nezbytné, aby proces odpouštění nebyl jen vnějším skutkem, nechyběla mu pravdivost a to celé má tryskat ze srdce. Stejnou vazbu nacházíme i v listě Římanům, kde stojí: „Díky Bohu za to, že jste sice byli služebníky hříchu, ale potom jste se ze srdce přiklonili k tomu učení, které vám bylo odevzdáno.“

⁷¹ Srov. HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina*.

⁷² MAREČEK, P., *Evangelium o Ježíšově původu*.

(Ř 6,17) Může to znamenat přimknout se k Bohu skutečně srdcem jakožto orgánem, který v sobě zahrnuje citění, rozvažování i konání, takže se k Bohu navrácí celý člověk; srdce se tak postupně proměňuje v rajskou zahradu, z níž vyvěrá pramen života. (Gn 2,10)

2. 7 Srdce jako sídlo racionálních funkcí

Už jsme viděli ve Starém zákoně, že jednou z hlavních činností srdce je myšlení a uvažování; to se často nevyjeví hned, ale spíše se stává zřejmým v dobách zkoušky, jak uvádí Pátá kniha Mojžíšova: „Připomínej si celou tu cestu, kterou tě Hospodin, tvůj Bůh, vodil po čtyřicet let na poušti, aby tě pokořil a vyzkoušel a poznal, co je v tvém srdci, zda budeš dbát na jeho přikázání, či nikoli.“ (Dt 8,2)

Nejinak je tomu i v Novém zákoně. Simeon v chrámě prorokuje Marii: „I tvou vlastní duši pronikne meč - aby vyšlo najevo myšlení mnohých srdcí.“ (L 2,35) Zde je užit pojem „dialogismos“, kterým se často míní myšlenkové procesy těch lidí, kteří se aktivně staví proti Ježíši.⁷³ „Učitelé Zákona a farizeové začali uvažovat: Co je to za člověka? Dopouští se rouhání! Hříchy přece může odpouštět jenom sám Bůh. Ježíš však poznal jejich myšlenky a řekl jim: O čem to v srdci uvažujete?“ (L 5,21–22, překlad Ondřeje Petru)⁷⁴ Ježíš se nechává poznat jako ten, kdo vidí do lidského srdce a zná jeho myšlenky: „Nepotřeboval, aby mu někdo o někom říkal svůj soud. Sám dobře věděl, co je v člověku.“ (J 2,25) Simeonovo proroctví, že vyjde najevo myšlení mnoha srdcí, se naplňuje v celém evangeliu. (L 6,8; 9,47 aj.) U proroka se znalost čtení v lidských srdcích předpokládala: „Když to spatřil farizeus, který ho pozval, řekl si v duchu: Kdyby to byl prorok, musel by poznat, co to je za ženu, která se ho dotýká, že je to hříšnice.“ (L 7,39) Ježíš však tomuto Šimonovi ukazuje, že zná nejen srdce kající, ale i farizeovy myšlenky.⁷⁵

⁷³ Srov. HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina*,

⁷⁴ V Českém ekumenickém překladu stojí pouze: „Zákoníci a farizeové začali uvažovat: Kdo je ten člověk, že mluví tak rouhavě? Kdo může odpustit hříchy, než sám Bůh? Ježíš však poznal jejich myšlenky a odpověděl jim: Jak to, že tak uvažujete?“

⁷⁵ Srov. HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina*.

Nádherný příklad Ježíšovy kardiognóze je vidět v závěru Lukášova evangelia, kdy oslavený Ježíš stojí mezi učedníky, oni však jsou plni strachu a domnívají se, že vidí ducha. „Řekl jim: Proč jste tak zmateni a proč vám takové věci přicházejí na mysl?“ (L 24,38). My zde pro srovnání použijeme Český studijní překlad: „Řekl jim: Proč jste tak rozrušení a proč ve vašem srdci vystupují pochybnosti?“ Jak vidíme, srdce, které pochybuje, těžko rozpoznává oslaveného Pána a jeho působení, pochybnosti stavějí před porozumění takového srdce překážky. Vzkříšený Pán ale bourá tyto hráze strachu, když nechává své učedníky dotknout se jeho ran a vybízí, aby nepochybovali, ale věřili. (J 20,27)

Autor listu Židům chválí Boží slovo, které je schopno vynést soud nad nejvnitřnějšími myšlenkami srdce: „Slovo Boží je živé, mocné a ostřejší než jakýkoli dvousečný meč; proniká až na rozhraní duše a ducha, kostí a morku, a rozsuzuje touhy i myšlenky srdce.“ (Ži 4,12) V tomto soudcovském Božím slově jedná sám Všemohoucí. (Iz 55,11; Jr 23,29 aj.) Dvousečný meč symbolizuje funkci slova, jež v hloubce srdce naléhá k rozlišení a rozhodnutí. Před jeho pohledem je všechno rozkryté a jemu se budeme zodpovídat. (Ži 4,13)⁷⁶ Proto připomíná apoštol Pavel Korint'ánům, že Pán při svém příchodu odkryje a zjeví myšlení srdcí: „Nevyslovujte proto soudy předčasně, dokud Pán nepřijde. On vynese na světlo to, co je skryto ve tmě, a zjeví záměry srdcí; tehdy se člověku dostane chvály od Boha.“ (1 K 4,5)

Pán přichází, aby vynesl na světlo myšlení a úmysly srdcí. Jeho slovo proniká a rozsuzuje, ať je to poctivé hledání, nebo pochybnosti a strohé odsouzení.

2. 8 Srdce a zlé myšlení

V srdci vyvstávají též ničemné myšlenky a neupřímnost, jak to vidíme například u Šimona, který si chtěl od apoštolů koupit moc dávat vkládáním rukou Ducha svatého: „Tato moc není pro tebe a nemůžeš mít na ní podíl, neboť tvé srdce není upřímné před Bohem. Odvrát se proto od této své ničemnosti a pros Boha; snad ti odpustí, co jsi zamýšlel. (Sk 8,21,22; v CSP stojí „úmysl tvého srdce“) Podobně napomíná prorok Jeremiáš: „Smyj ze svého srdce zlo, Jeruzaléme, a budeš spasen. Jak dlouho budeš

⁷⁶ Srov. LAUB, F., *List Židům*.

v svém nitru přechovávat ničemné myšlenky?“ (Jr 4,14) Hospodinu se přičí, když srdce rozvažuje o hříšných záměrech a pospíchá páchat zlo. (Př 6,18)

Maria ve svém chvalo zpěvu vyvyšuje Boží dobrotu a věrnost, již zakouší pokorná Boží služebnice, ale i celý Boží lid: „Prokázal sílu svým ramenem, rozptýlil ty, kdo v srdci smýšlejí pyšně.“ (L 1,51) Jako podklad Mariiny modlitby slouží Chanina píseň z První Samuelovy knihy, kde bychom mohli nalézt výrok o povýšeném jednání z pyšného srdce: „Nechte už těch povýšených řečí, urážka ať z úst vám neunikne! Vždyť Hospodin je Bůh vševědoucí, neobstojí před ním lidské činy.“ (1 S 2,3) Ano, pyšné oči a nadutost srdce, i když se svévolníkům mohou zdát jako světlo, jsou přece hříchem. (Př 21,4) Žalmista vyznává tuto zkušenost celého Izraele: „Jistě, vznešený je Hospodin, a přece shlíží na pokorného, pyšného však zdaleka pozná.“ (Ž 138,6 překlad Václava Bognera)⁷⁷ V Lukášově evangeliu tato pýcha, povýšenost, arogance znemožňuje rozpoznat Boží navštívení a dovolit Pánu, aby překvapoval člověka, aby byl jiný než jeho představy a touhy. (L 13,14; 16,15; 18,9 aj.)

Jaké důsledky přináší, když se lidské srdce od Boha vzdálí, a člověk Hospodina ctí pouze svým zevnějškem, to barvitě líčí Matoušovo i Markovo evangelium: „Řekl jim: Dobře prorokoval Izaiáš o vás pokrytcích, jak je psáno: Tento lid ctí mě rty, ale srdce jejich je daleko ode mne.“ (Mk 7,6, stejně Mt 15,8) Tahle věta je klíčem k delšímu Ježíšovu poučení o tom, co působí skutečné znečištění člověka. „Řekl jim: Tak i vy jste nechápaví? Nerozumíte, že nic, co zvenčí vchází do člověka, nemůže ho znesvětit, poněvadž mu nevchází do srdce, ale do břicha a jde do hnoje? Tak prohlásil všechny pokrmy za čisté. A řekl: Co vychází z člověka, to ho znesvěcuje. Z nitra totiž, z lidského srdce, vycházejí zlé myšlenky, smilství, loupeže, vraždy, cizoložství, chamtivost, zlovolnost, lest, bezuzdnost, závistivý pohled, urážky, nadutost, opovážlivost. Všecko toto zlé vychází z nitra a znesvěcuje člověka.“ (Mk 7,18–23) Že z lidského srdce vychází zlo, je zřejmé hned z vyprávění První knihy Mojžíšovy: „I viděl Hospodin, jak se na zemi rozmnožila zlovůle člověka a že každý výtvar jeho mysli i srdce je v každé chvíli jen zlý.“ (Gn 6,5) Evangelní věta, že jídlo člověku nevchází do srdce, má lehce ironický ráz, neboť nikdo nevěřil, že by tomu tak bylo. Podrobný popis procesu trávení podtrhuje kontrast mezi vnější a vnitřní čistotou

⁷⁷ V Českém ekumenickém překladu stojí: „Hospodin je vyvýšený, ale hledí na poníženého, zdálky pozná domýšlivce.“

a připravuje následující výčet zlých postojů a neřestí, které vychází z člověka. Nitro, lidské srdce je zde středem života, sídlem jednání i emocí, místem, kde se v člověku střetává dobro a zlo.⁷⁸ Jak jsme si všimli už ve Starém zákoně, je zde těsná souvislost mezi myšlením a řečí. Celé Ježíšovo poučení ukazuje, že opravdové znečištění nepochází z porušování vnějších pravidel, ale z narušeného lidského nitra.⁷⁹

Na tento úryvek můžeme navázat Ježíšovým slovem o myšlence na cizoložství v srdci: „Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu chtivě, již s ní zcizoložil ve svém srdci.“ (Mt 5,28) Tato chtivost srdce je známa už autoru knihy Přísloví, když varuje před úlisností cizí ženy: „Nedychti v srdci po její kráse, ať tě svými řasami neuchvátí!“ (Př 6,25) Oproti tomu opěvuje půvab věrnosti, když radí člověku, aby pil vodu z vlastní studnice a radoval se z požehnané manželky svého mládí a ustavičně se opájel láskou své líbezné laně. (Př 5,15–19) V Petrově listě se rovněž objevuje kritika závistivého, žádostivého pohledu srdce: „Oči mají plné cizoložství a nepřestávají hřešit, svádějí nepevné duše, srdce mají vycvičené v hrabivosti; jsou to synové prokletí.“ (2 Pt 2,14) Je zajímavé, za čím vším se ubohý člověk, zmítaný vášněmi, dokáže pustit, přitom všechno, po čem dychtí a co žádají jeho oči, nepochází z Otce, ale ze světa, který pomíjí i se svou chtivostí. (1 J 2,16) Apoštol Pavel v Listě Římanům píše o srdci jako oblasti nevědomí, z něhož vystupují přání a žádosti člověka:⁸⁰ „Proto je Bůh nechal na pospas nečistým vášním jejich srdcí, takže zneuctívají svá vlastní těla.“ (Ř 1,24)

Ale proč se člověk tak snadno nechá zlákat prázdnými rozkošemi, poskvřňuje svou krásu a ještě si je snaží získat bez Boha? Cožpak On nemůže a nechce dát mnohem víc? Ježíš přece přišel, abychom měli život v hojnosti (J 10,10) a aby v nás přebývala plnost Jeho radosti. (J 15,11)

Veliká souvislost je též mezi myšlením srdce a řečí, což ukazuje Ježíšovo napomenutí farizeů v Matoušově evangeliu: „plemeno zmijí: Jak může být vaše řeč dobrá, když jste zlí? Čím srdce přetéká, to ústa mluví. Dobrý člověk z dobrého pokladu srdce vynáší dobré; zlý člověk ze zlého pokladu vynáší zlé.“ (Mt 12,34–35) Toto tvrzení dokládá obecné přesvědčení, že skutky člověka jsou ovlivněny jeho charakterem a že

⁷⁸ Srov. DONAHUE, R. J., *Sacra pagina*.

⁷⁹ Srov. tamtéž.

⁸⁰ Srov. THEOBALD, M., *List Římanům*.

činy odhalují stav jeho srdce.⁸¹ Pokrytectví tuto skutečnost zakrývá, a proto je Ježíš tolikrát konkrétně pojmenovává a staví se proti němu. Z falešného a špatného srdce nemůže vycházet dobro, pokud ano, nebývá upřímné. O tom svědčí mnoho přísloví: „Na rtech má přetvářku, kdo nenávidí, ve svém nitru chová lest. Mluví-li přívětivě, nevěř mu. Vždyť v jeho srdci je sedmerá ohavnost.“ (Př 26,24–25) „Kdo má falešné srdce, nenajde dobro, kdo má proradný jazyk, upadne do zla.“ (Př 16,23) Žalmista si nařiká na neupřímnost těch, kdo jej v nemoci navštěvují: „Kdo přijde navštívit, jen naprázdno tlachá, v srdci si nasbírání špatnost, pak vyjde ven a pomlouvá.“ (Ž 41,7 Bognerův překlad)⁸²

Právě ono „v srdci si nasbírání špatnost“ vystihuje to, co Ježíš pojmenovává ve své výtce. Samozřejmě to platí i naopak, takže z přímého srdce tryská dobro: „Rty moudrých rozsívají poznání, ale ne tak srdce hlupáků.“ (Př 15,7) „Srdce spravedlivého rozjímá, co odpovědět, kdežto ústa svévolníků chrlí samou zlobu.“ (Př 15,28) „Srdce moudrého dává jeho ústům prozíravost a na jeho rty přidává znalosti.“ (Př 16,23)

Všechny tyto verše je možné shrnout takto: Čím bude srdce přetékat, tedy nakolik bude upřímné, cudné a pokorné, záleží na tom, jak blízko nebo daleko se bude držet u Hospodina. Bude-li daleko, těžko se ubrání před všemi zlými myšlenkami a žádostmi. Když si ale uchová svou první lásku, bude obdařeno žádoucím pokladem a olejem světla Boží tváře. (Př 21,20) Bylo by škoda nedarovat všechno, aby se získal skrytý poklad nebeského království. (Mt 13,44–45) Tento poklad srdce se však nosí v hliněných nádobách, aby bylo zřejmé, že tak nesmírná moc není z člověka (2 K 4,7) a je třeba střežit jej mocí Ducha svatého. (2 Tm 1,14)

2.9 Zatvrzelé srdce

Tuto kapitolu začneme sledováním projevů Božích nepřátel, protože jsou to často oni, kdo dávají podněty, aby se srdce člověka zatvrdilo a ve svém postoji zůstalo co nejdéle. Jak víme ze svědectví svatopisců, obchází tito protivníci jako lvi řvoucí

⁸¹ Srov. HARRINGTON, D. J., Sacra pagina.

⁸² V Českém ekumenickém překladu stojí: „Přijde-li se kdo podívat, šalebně mluví, spřádá v srdci ničemnosti, vyjde ven a mluví.“

a hledají, koho by mohli pohltit. (1 Pt 5,8) V podobenství o rozséváči uvádí Matoušovo i Lukášovo evangelium souvislost s ďáblem, který má pro srdce člověka též své záměry. (Sk 13,10) Tyto verše se významově překrývají, ale též vzájemně doplňují, proto je uvádíme oba: „Pokaždé, když někdo slyší slovo o království a nechápe, přichází ten zlý a vyrvе, co bylo zaseto do jeho srdce; to je ten, u koho se zaselо podél cesty. (Mt 13,19) „Podél cesty - to jsou ti, kteří uslyší, ale pak přichází ďábel a bere slovo z jejich srdcí, aby neuvěřili a nebyli zachráněni.“ (L 8,12) Je tedy zřejmé, že satan bojuje proti tomu, aby lidé uvěřili a byli spaseni, jako lupič vyrvává ze srdce Boží slovo a chce ničit Jeho život v člověku: Vždyť „Zloděj přichází, jen aby kradl, zabíjel a ničil.“ (J 10,10) I on vkládá do srdce člověka úmysly a záměry, jak to vidíme u Ježíšova zrádce: „Když byli u večere a ďábel již vložil do srdce Jidáše Iskariotského, syna Šimonova, aby ho zradil.“ (J 13,2) On je lhář a nemůže vkládat do srdce nic jiného než zmatek a klam: „Váš otec je ďábel a vy chcete dělat, co on žádá. On byl vrah od počátku a nestál v pravdě, poněvadž v něm pravda není. Když mluví, nemůže jinak než lhát, protože je lhář a otec lži.“ (J 8,44) On také nabádá k tomu, aby člověk lhal sobě, dokonce i Bohu: „Ale Petr mu řekl: Ananiáši, proč satan ovládl tvé srdce, že jsi lhal Duchu svatému a dal stranou část peněz za to pole?“ (Sk 5,3) Jak vidíme, satan ovládá pyšné srdce a ustavičně se snaží vést je do hříchu, ale Boží Syn nad ním už jednou provždy zvítězil: „Kdo však se dopouští hříchu, je z ďábla, protože ďábel od počátku hřeší. Proto se zjevil Syn Boží, aby zmařil činy ďáblů.“ (1 J 3,8)

Můžeme shrnout, že se zlý duch snaží lidské srdce ovládnout, chce je olupovat o Boží slovo do něj zaseté a na jeho místo vkládá své zlé záměry. To nemá být důvodem pro strach, spíš povzbuzením k bdělosti, střežení srdce a neochvějně důvěře v Boží vítězství!

Když budeme hledat jedno slovo, jakým bychom mohli vystihnout četné novozákonní verše o nekajícnosti, uzavřenosti a zlobě srdce, bude to zatvrzelost. Tato skupina často vzájemně si blízkých výroků se jeví v Písmu jako jedna z nejpočetnějších. O některých příkladech zatvrzelosti jsme již pojednávali v souvislosti se zlým myšlením, nečistotou aj., proto se zaměříme jen na některá typická místa.

Motiv zatvrzelého srdce se v Novém zákoně několikrát užívá pod vlivem Izaiášova proroctví (Iz 6,9–10), jež se přebírá při popisování situací, kdy je Ježíš

odmítán.⁸³ Jan říká: „Oslepil jim oči a zatvrdil jim srdce, takže nevidí očima a srdcem nepochopí, neobráť se a já je neuzdravím.“ (J 12,40) Matouš se výstižněji drží Izaiáše, když uvádí: „Neboť obrostlo tukem srdce tohoto lidu, ušima nedoslýchají a oči zavřeli, takže nevidí očima a ušima neslyší, srdcem nepochopí a neobráť se - a já je neuzdravím.“ (Mt 13,15; dále Sk 28,27) Někdy se tato zatvrzelost připisuje s ohledem na Boží svrchovanost Hospodinovu záměru, ale uznává se svoboda a odpovědnost člověka,⁸⁴ jak to vidíme u faraona: „Hospodin však zatvrdil faraónovo srdce, takže je neposlechl, jak Hospodin Mojžíšovi předpověděl.“ (Ex 9,12) Zatvrzelé srdce se popisuje jako obrostlé tukem, tedy spokojené samo se sebou a zapomínající ve svém blahobytu na Hospodina. (Ž 17,10; Dt 32,15) Takové srdce je těžkopádné, hluché a slepé k Božímu navštívení, a proto jen těžko rozumí. (Mk 8,17; 2 K 3,15) Podle apoštolových slov tvrdé srdce také zatemňuje rozum: „Mají zatemnělou mysl a odcizili se Božímu životu pro svou nevědomost a zatvrzelé srdce.“ (Ef 4,18) Ze zatvrzelého a zatemněného srdce pramení uzavřenost rozumu i citu člověka před pravdou,⁸⁵ proto tak málo dochází k porozumění.

Marek se vyjadřuje nejen o tvrdosti srdce farizeů a zákoníků, ale napomíná pro ni i své učedníky. Když farizeové sledují Ježíšovo sobotní uzdravení muže s ochrnutou rukou a mají záměr obžalovat jej, jejich zatvrzelý postoj se Mistra dotýká bolestně: „Tu se po nich rozhlédl s hněvem, zarmoucen tvrdostí jejich srdce, a řekl tomu člověku: Zvedni ruku! Zvedl ji, a jeho ruka byla zase zdravá.“ (Mk 3,5) Není možné přehlížet, co Božího Syna zarmucuje a hněvá. Možná je to právě tvrdošíjné lpění na vlastních tradicích a nedostatek milosrdné a soucitné lásky k bližnímu. Farizeové se dále Ježíše lstivě ptají, jestli se smí muž se ženou rozvést, když Mojžíš dovolil napsat jí rozlukový list (Dt 24,1-4), ale On jim odpovídá s odkazem na lidskou zatvrzelost: „Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propustit manželku. Od počátku to však nebylo.“ (Mt 19,8) Ježíš vykládá Mojžíšovo dovolení jako dočasný Boží ústupek lidské slabosti,⁸⁶ Boží stvořitelský záměr je však přilnutí a trvalé vzájemné sjednocení manželů, což Ježíšovi protivníci ve svých zatvrzelých srdcích nedokážou spatřit.

⁸³ Srov. DONAHUE, R. J., *Sacra pagina*.

⁸⁴ Srov. tamtéž.

⁸⁵ Srov. tamtéž.

⁸⁶ Srov. tamtéž.

Nejtvrdší kritika učedníků v Markově evangeliu⁸⁷ se týká rovněž jejich zatvrzelého, zde nechápavého srdce: „O čem uvažujete? Že nemáte chleba? Ještě nerozumíte ani nechápete? Máte zatvrzelé srdce?“ (Mk 8,17; překlad Ondřeje Petru)⁸⁸ Porozumění a chápání značí spíš než intelektuální činnost uznání a uchopení událostí; ty sídlí v srdci, jsou darem od Hospodina a jejich předmětem bývají Hospodinovy činy. (Jb 36,24–29) V Ježíšově výtce svým nejmilejším můžeme vnímat bolestný podtón ve slovech „Ještě nerozumíte?“ jako by Ježíš starostlivě říkal: „Vy stále nerozumíte ani po tom všem, co jsem vám učinil?“⁸⁹

Už jsme viděli, že když se oslavený Ježíš zjevuje svým jedenácti učedníkům, znovu jim musí vyčítat jejich nevíru a tvrdost srdce (Mk 16,14), proto jsme si jisti, že síly člověka jsou na přetvoření vlastního zatemněného, slepého a tukem obaleného srdce příliš chabé, je tedy pro ně nezbytné dovolit Bohu, aby v něm konal On sám svou „transplantační“ práci. (Ži 8,10)

Nyní se budeme věnovat jednomu delšímu místu z listu Židům, kde autor inspirovaný žalmem (Ž 95,7–11) varovně staví před své adresáty generaci pouštních otců. Svatopisec má starost, že by jeho církevní obec mohla stejnou zatvrzelostí srdce a neposlušností vůči Božímu slovu padnout a promarnit milost Boží jako pokolení na poušti.⁹⁰ V listě Židům stojí: „Proto, jak říká Duch svatý: Jestliže dnes uslyšíte jeho hlas, nezatvrzujte svá srdce ve vzdoru jako v den pokušení na poušti, kde si vaši otcové žádali důkazy a tak mě pokoušeli, ač viděli mé skutky po čtyřicet let. Proto jsem se na to pokolení rozhněval a řekl jsem: Jejich srdce stále bloudí, dodnes mé cesty nepoznali. Ve svém hněvu jsem přísahal: Nevejdou do mého odpočinutí! Dejte si pozor, bratří, aby někdo z vás neměl srdce zlé a nevěrné, takže by odpadl od živého Boha. Naopak, povzbuzujte se navzájem den co den, dokud ještě trvá ono dnes, aby se nikdo z vás, oklamán hříchem, nezatvrdil.“ (Ži 3,7–13) V úryvku se připomíná vzpoura Izraelitů proti Mojžíšovi z důvodu nedostatku vody v Masse a Meribě (Ex 17,1–7; Nm 20,1–13)

⁸⁷ Srov. tamtéž.

⁸⁸ V Českém ekumenickém překladu stojí: „Proč mluvíte o tom, že nemáte chleba? Ještě nerozumíte a nechápete? Je vaše mysl zatvrzelá?“

⁸⁹ Srov. tamtéž.

⁹⁰ Srov. LAUB, F., *List Židům*.

a ono „odpočinutí“ je opisem eschatologické spásy.⁹¹ Výzva, aby lid nezatvrzoval své srdce, je přitom tak nesmírně naléhavá, že se objevuje ještě minimálně na dalších dvou místech. (Ži 3,15 a 4,7) Na základě biblického úryvku můžeme vyvozovat souvislosti mezi zatvrzením a vzdorem srdce, blouděním v srdci a zlým a nevěrným srdcem. Srdce zatvrzelé postrádá světlo, nedovolí Hospodinu, aby je vedl, a proto, oklamáno hříchem, bloudí a nemůže poznat Boží cesty. Hospodin ústy Jeremiáše nazývá svůj lid opuštěným stádem, jehož pastýři nechali bloudit po pahorcích a zapomenout na místo svého odpočinku. (Jr 50,6) Ale jakmile člověk v srdci uzná, že bloudí a potřebuje Boží slitovnou pomoc (Ž 119,176), jeho srdce najednou přestává být tvrdé a dovolí Bohu, aby jej s radostí našel jako ztracenou milovanou ovečku. (L 15,4–7) Dále se podle úryvku zatvrzelé srdce projevuje tak, že je zlé a nevěrné. Ve Starém Zákoně máme zmínku o zlém srdci, a to když Hospodin prorokuje ústy Jeremiáše, že nastane čas, kdy všechny pronárody přestanou „žít podle svého zarputilého a zlého srdce.“ (Jr 3,17) Adresátům listu Židům hrozí, že by mohli na základě svého nevěřícího a zlého srdce odpadnout, totiž odmítnout Boží nabídku vykoupení,⁹² pokud ještě trvá onen čas příhodný a den spásy. (2 K 6,2) Dobře to vystihuje verš ze Skutků apoštolů: „Jste tvrdošíjní a máte pohanské srdce i uši! Nepřestáváte odporovat Duchu svatému, jako to dělali vaši otcové.“ (Sk 7,51)

Jak se podle Písma dále projevuje zatvrzelé, zlé srdce? V Jakubově listě najdeme, že je obýváno závistí a soupeřivostí: „Máte-li však v srdci hořkou závist a svárlihost, nechlubte se moudrostí a nelžete proti pravdě.“ (Jk 3,14) Tvrdé srdce dále odmítá činit pokání a nedokáže reagovat na Boží dobrotu: „Svou tvrdostí a nekajícím srdcem si shromažďuješ hněv ke dni hněvu a zjevení spravedlivého Božího soudu.“ (Ř 2,5, CSP)⁹³ Časté jsou situace, kdy lid svými ústy zůstává při Hospodinu, avšak srdcem se od něj odvrací a pomoc si hledá jinde: „Jemu se naši otcové nechtěli poddat, ale zavrhl ho a obrátili se ve svých srdcích do Egypta.“ (Sk 7,39 CSP)⁹⁴ Tvrdé srdce se projevuje viditelnou zlobou a zuřivostí k bližnímu, která může vést v extrémních

⁹¹ Srov. tamtéž.

⁹² Srov. tamtéž.

⁹³ V Českém ekumenickém překladu stojí: „Svou tvrdostí a nekajícím mysli si střádáš Boží hněv pro den hněvu, kdy se zjeví spravedlivý Boží soud.“

⁹⁴ V Českém ekumenickém překladu stojí: „Ale naši praotcové ho nechtěli za vůdce, zřekli se ho a zatoužili po Egyptu.“

situacích až k zabití, jak to vidíme v jednání členů velerady se Štěpánem: „Když to slyšeli, běsnili ve svých srdcích a skřípali proti němu zuby.“ (Sk 7,54 CSP)⁹⁵ A nakonec uveďme jednání zavřeného srdce, které schválně nevnímá nouzi bližního a odmítá mu prokázat milosrdenství: „Má-li však někdo dostatek v tomto světě a vidí, že jeho bratr má nouzi, a zavře před ním své srdce, jak v něm může zůstat Boží láska?“ (1 J 3,17 CSP)⁹⁶ Jak jsme si již všimli, dějí se v lidském srdci ta nejzávažnější rozhodnutí pro jeho časný i věčný život, totiž ke komu se upne ve svém žití. Za poslední závaznost celého jeho životního rozhodování bude ručit srdce člověka.⁹⁷ Proto je nanejvýš důležité, aby se vzdalo své tvrdosti, nekajícnosti a uzavřenosti a navrátilo se k Hospodinu, ke Zdroji živých vod. (Jr 17,13)

2. 10 Srdce zatemnělé a prozářené

Hned na úvod můžeme předeslat, že se ve Starém zákoně žádné přímé odkazy o světlou nebo temnotě v srdci nevyskytují, je tedy pravděpodobné, že zde Nový zákon vytváří svébytnou kategorii.

„Poznali Boha, ale nevzdali mu čest jako Bohu, ani mu nebyli vděční, nýbrž jejich myšlení je zavedlo do marnosti a jejich scestná mysl se ocitla ve tmě.“ (Řím 1,21)⁹⁸ Tak jako se může zachmuřit tvář (Ž 80,17, Da 5,6), může se zatemnit i srdce člověka.⁹⁹ I emauzským učedníkům něco zadržovalo oči, takže nepoznali Pána až do chvíle, kdy se jim dal poznat On sám a nechal je vzpomenout si, že jejich srdce hořela. (L 24,16.32) Apoštol píše Korint'ánům o závoji, jímž si Mojžíš zahaloval tvář, když se vracel od rozhovorů s Hospodinem. (Ex 34,33–35) Tato skutečnost symbolicky odkazuje na závoj, jaký leží na srdci zatvrzelých Izraelitů, a proto nemohou správně

⁹⁵ V Českém ekumenickém překladu stojí: „Když to členové rady slyšeli, začali na Štěpána v duchu zuřit a zlostí zatínali zuby.“

⁹⁶ V Českém ekumenickém překladu stojí: „Má-li někdo dostatek a vidí, že jeho bratr má nouzi, a bez soucitu se od něho odvrátí - jak v něm může zůstat Boží láska?“

⁹⁷ Srov. THEOBALD, M., *List Římanům*.

⁹⁸ V řečtině stojí „jejich nechápané srdce bylo zatemněno.“ Poznámky k CSP.

⁹⁹ Srov. THEOBALD, M., *List Římanům*.

vidět¹⁰⁰ a chybí jim plné světlo: „A tak až podnes, když se čte Mojžíš, leží na jejich srdci závoj. Avšak když se obrátí k Pánu, je závoj odstraněn.“ (2 K 3,15–16) V synagoze se podle židovského zvyku při bohoslužbě Tóra před čtením i po čtení zahaluje závojem a takovýto závoj symbolicky spočívá stále na srdcích Židů a brání jim v plném chápání.¹⁰¹ Každý se od tohoto závoje může osvobodit vnitřním obrácením k Pánu, který dává Ducha, s nímž je svoboda. (2 K 3,17)

„Neboť Bůh, který řekl, ze tmy ať zazáří světlo, osvětlil naše srdce, aby nám dal poznat světlo své slávy ve tváři Kristově.“ (2 K 4,6) Rozjasnění srdce pochází od Pána, který každého volá jeho jménem, Stvořitele světla. (Gn 1,3; Bar 3,33; Iz 45,1–7 aj.) Neboť Bůh žárlivě milující, Oheň šířající (Dt 4,24), přichází jako Světlo zářící v temnotách (J 1,5), aby už nikdo nemusel klopýtat v noci, ale měl světlo života. (J 8,12) On povolává a osvěcuje srdce, aby byla schopná poznat světlo Kristovy oslavené tváře: „A byl proměněn před jejich očima; jeho tvář zářila jako slunce a jeho šat byl oslnivě bílý.“ (Mt 17,2) On přichází na zemi uvrhnout Oheň a jak moc touží, aby se již vzňal (L 12,49), aby celá země vzplála od záře oslavené Tváře Páně.

O světle v srdci se píše i v Petrově listě: „Tím se nám potvrzuje prorocké slovo, a činíte dobře, že se ho držíte; je jako svíce, svítící v temném místě, dokud se nerozžesne den a jitřenka vám nevzejde v srdci.“ (2 Pt 1,19) Touto jitřenkou v srdci je Kristus, který sám sebe označuje za potomka z rodu Davidova, jasnou Hvězdu jitřní. (Zj 22,16) V Listě Efezanům se dokonce apoštol modlí za své svěřené, aby jim Pán daroval osvěcené oči srdce. Český ekumenický překlad mluví o „osvěceném vnitřním zraku“ (Ef 1,18), ale my budeme citovat věrnější Český studijní překlad, kde stojí: „Aby vám Bůh našeho Pána Ježíše Krista, Otec slávy, dal Ducha moudrosti a zjevení v pravém poznání jeho samého a osvěcené oči srdce, abyste věděli, jaká je naděje v jeho povolání, jaké je bohatství slávy jeho dědictví ve svatých.“ (Ef 1,17–18) Teprve vnitřními očima srdce je možné pravdivě poznávat Stvořitele i všechna jeho díla.

Zůstaneme ještě u porovnání symboliky vnitřního světla pro srdce a vnějšího světla pro oči. Simeon ve svém chvalozpěvu jásá, protože oči jeho srdce jsou ozářeny Světlem k osvěcení pohanů, jež smí stařec nést na rukou: „Neboť mé oči viděly tvé

¹⁰⁰ KREMER, J., *Druhý list Korint'ánům*.

¹⁰¹ Srov. tamtéž.

spasení, které jsi připravil přede všemi národy - světlo, jež bude zjevením pohanům, slávu pro tvůj lid Izrael.“ (L 1,30–32) Aby oči lidského srdce viděly pravdivě, je potřeba očištění a pokory. Pán otvírá oči srdce každého, kdo jej prosí s vírou, stejně jako fyzicky otvírá mnohokrát zrak těch, kdo nevidí, pokud věří. Evangelista Jan nám nabízí překrásný příběh o uzdravení slepého od narození (J 9,1–40), kde se Ježíš dává poznat jako Světlo světa; ale spíše než o fyzickém otevření očí nevidomého vypovídá tento příběh o zázraku víry v srdci. Vždyť tento vyhnaný člověk, vyhledaný samotným Ježíšem, pokleká před svým Mistrem a vyznává víru v toho, kterého vidí svými fyzickými očima, ale hlavně očima srdce. Ježíš dává farizeům toto objasnění: „Kdybyste byli slepí, hřích byste neměli. Vy však říkáte: Vidíme. A tak zůstáváte v hříchu.“ (J 9,41) Proto nevidět fyzicky nemusí nutně znamenat nevidět očima srdce a je tajemství, kdy Pán rozhodne ponechat vnější oči člověka zavřené, neboť jen On ví, nebude-li tak zrak srdce čistší. Stařec Simeon možná už svými fyzickými očima mnoho neviděl, avšak pohledem svého srdce rozpoznal Mesiáše a nic víc už mu nebylo třeba.

2. 11 Napsáno na srdci

Apoštol Pavel láskyplně ujišťuje Korintány: „Naším doporučujícím listem jste vy sami; je napsán na našem srdci, všichni jej znají a mohou číst. Je přece zjevné, že vy jste listem Kristovým, vzniklým z naší služby a napsaným ne inkoustem, nýbrž Duchem Boha živého, ne na kamenných deskách, nýbrž na živých deskách lidských srdcí.“ (2 K 3,2–3) Že je možné psát na lidské srdce, dokládá už kniha Přísloví: „Dbej na mé příkazy a budeš živ, střež moje učení jak zřítelnici oka. Přivaž si je k prstům, napiš je na tabulku svého srdce.“ (Př 7,2–3) Kamenné desky je možno roztržít (Ex 32,19), avšak co je vyryto do srdce, navíc Duchem Božím, je pevné a nepomíjí. Pokud jsou Pavlovi adresáti jeho listem, jež je zapsán na jeho srdci, je v tomto vyjádření také zjevně vidět přemíra něhy a starostlivé péče apoštola o svou obec.

V lidském srdci je vryto i to, co žádá zákon: „Tím ukazují, že to, co zákon požaduje, mají napsáno ve svém srdci, jak dosvědčuje jejich svědomí, poněvadž jejich

myšlenky je jednou obviňují, jednou hájí.“ (Ř 2,15) Samo srdce nese Boží rukopis. I když je často překrýván jinými znameními, pravdivě ukazuje, kam srdce směřuje.¹⁰²

V Českém ekumenickém překladu se dále objevuje podobné slovní spojení „klást na srdce“, což ostatní překlady uvádějí jako svěřovat, odevzdávat či připomínat: „Klademe vám na srdce, bratří, kárejte neukázněné, těšte malomyslné, ujímejte se slabých, se všemi mějte trpělivost.“ (1 Te 5,14; stejně 1 Tm 1,18 a 2 Tm 1,6) Adresátům se takto sdělují doporučení, která mají v očích apoštolů obzvláštní naléhavost a nelze je přehlížet, avšak mají být uložena v srdci a uváděna ve skutek.

Podobný význam bude mít i Ježíšova výzva, aby si jeho učedníci vzali k srdci nechystat si předem obhajobu při pronásledování: „Vezměte si k srdci, abyste se předem nepřipravovali, jak se budete hájit.“ (L 21,14) Zde se jedná o vybídku k pozornosti a zapamatování,¹⁰³ neboť Pán sám se oslaví ve svědectvích svých služebníků.

Na lidské srdce je tedy možné klást naléhavé výzvy a psát zákon; vždyť ono samo se nakonec stává zřetelnějším listem než slova na papíru, neboť svědčí každému, kdo se ptá po důvodech jeho naděje. (1 Pt 3,15)

2. 12 Bůh se obrací k srdci člověka a jedná v něm

Už jsme viděli ve Starém zákoně, že pouze Bůh má přístup k hlubokému srdci člověka, jedině On je zná a jedná v něm. Budeme se dále dívat, co nám o Božím konání v srdci vypovídají texty Nového zákona.

Když se u Lukáše píše o Boží znalosti srdce, často je to slovo usvědčení v kontextu nepravosti a zkaženosti nitra člověka: „Řekl jim: Vy před lidmi vystupujete jako spravedliví, ale Bůh zná vaše srdce: neboť co lidé cení vysoko, je před Bohem ohavnost.“ (L 16,15) Opět zde vidíme, že co člověk vyjadřuje svým chováním, často neodpovídá tomu, čím v pravdě je a jak ho Bůh nahlíží. Ježíš varuje před pokrytectvím, kvasem farizeů: „Ale Pán mu řekl: Vy farizeové očišťujete číše a misky zvenčí, ale vaše

¹⁰² Srov. THEOBALD, M., *List Římanům*.

¹⁰³ Srov. HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina*.

nitro je plné hrabivosti a špatnosti. Pošetilci! Což ten, který stvořil zevnějšek, nestvořil také to, co je uvnitř? Rozdejte chudým, co je v mísách, a hle, všechno vám bude čisté.“ (L 11,39–41) Už jsme viděli, že Ježíš jako Syn Boží poznává a zjevuje myšlení srdcí: „Ježíšovi učedníci začali uvažovat, kdo z nich je největší. Ježíš věděl, o čem v srdci uvažují. Vzal dítě, postavil ho vedle sebe a řekl jim: Kdo přijme takové dítě kvůli mně, mne přijímá; a kdo mne přijme, přijímá toho, který mě poslal. Neboť kdo je mezi vámi všemi nejmenší, ten je největší.“ (Lk 9,46–48; překlad Ondřeje Petru)¹⁰⁴ Ježíš chvíli předtím odhaluje učedníkům tajemství svého utrpení, ale oni jeho slovům neporozuměli a místo úsilí chápat se začali zabývat svou velikostí. Přijde ale čas, kdy On sám jim otevře srdce a potom už se nebudou na nic ptát. (L 24,45)

Ve Skutcích je Boží znalost srdce oproti Lukášovi zmiňována v pozitivních situacích. Když Ježíšovi učedníci spolu s Marií a s Božími přáteli setrvávají na modlitbách a očekávají dar Ducha svatého, vystoupí Petr s požadavkem doplnit počet svědků Ježíšova života a zmrtvýchvstání: „Vybrali tedy dva, Josefa jménem Barsabas, zvaného Justus, a Matěje; pak se modlili: Ty, Pane, znáš srdce všech lidí; ukaž, koho z těch dvou sis vyvolil, aby převzal místo v této apoštolské službě...“ (Sk 1,23–25) Apoštolové se v modlitbě obracejí na Pána, protože si neví rady; neznají Boží plány s těmito muži, jednoduše nemohou sami od sebe vědět, koho z nich Bůh od věčnosti vyvolil k svaté službě. V Božích rukou je osud a budoucnost každého člověka. (Ž 31,16) Bůh dává do nejhlubšího nitra cestu, po níž má člověk kráčet. Vždyť Boží dary a jeho svatá povolání jsou neodvolatelná. (Ř 11,29) Proto také nikdo nedovede dát odpověď na otázku povolání a poslání, nemůže být lepšího rádce, nežli je Všemocný, který každému uhnětl srdce a naslouchá mu: „On utvořil srdce každého z nich, on též rozumí všem jejich skutkům.“ (Ž 33,15) O Boží znalosti srdce ve Skutcích podobně čteme ještě jednou, totiž v souvislosti s pohany, jejichž srdce Bůh očišťuje vírou a povolává je k účasti na stejném bohatství jako Židy: „A sám Bůh, jenž zná lidská srdce, se za ně postavil: Dal jim Ducha svatého tak jako nám.“ (Sk 15,8)

V Novém zákoně se ještě vyskytují další podobné verše, kde se mluví o tom, že Bůh zkoumá lidské srdce: „Bůh nás uznal za hodné světit nám evangelium, a proto

¹⁰⁴ Srov. HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina*. V Českém ekumenickém překladu je „srdce“ častokrát nahrazeno „myslí“: „Přišlo jim na mysl, kdo z nich je asi největší. Když Ježíš poznal, čím se v mysli obírají, vzal dítě, postavil je vedle sebe.“

mluvíme tak, abychom se líbili ne lidem, ale Bohu, který zkoumá naše srdce.“ (1 Te 2,4) Zde vidíme protiklad k farizejskému jednání, podle něhož se chtějí vnějším chováním zalíbit lidem, avšak apoštolové se nestarají o mínění druhých, ale jen o Boží zalíbení. Kniha Přísloví trefně vystihuje smysl těchto veršů takto: „Na stříbro kelímek, na zlato pec; srdce však Hospodin prozkoumává.“ (Př 17,3) A Pavel na jiném místě znovu říká: „Ten, který zkoumá srdce, ví, co je úmyslem Ducha; neboť Duch se přimlouvá za svaté podle Boží vůle.“ (Ř 8,27) „Nemohu-li skutečně poznat sám sebe jako toho, kým jsem, protože si ve středu své osobnosti zůstávám vždy také do určité míry nepřístupný, a jsem-li vždy více než to, co si myslím, že o sobě vím (do jaké míry žiji například z iluzí, jimž stále propadám), pak je Bůh jediný, kdo ve svém pohledu lásky skutečně do hloubi prohlédá a poznává mé srdce a srdce mého bližního.“¹⁰⁵

V knize Zjevení se nachází výrok o Božím nahlížení lidského srdce, a to v souvislosti s nepravostí ženy Jezábel v Thyatirské církevní obci: „Hle, sešlu na ni nemoc a do velikého soužení uvrhnu ty, kdo s ní cizoloží, jestliže se od jejích činů neodvrátí; a její děti zahubím. Tu poznají všechny církve, že já vidím do nitra i srdce člověka, a každému z vás odplatím podle vašich činů.“ (Zj 2,22–23) Velice podobný verš nacházíme i u proroka Jeremiáše: „Já Hospodin zpytuji srdce a zkoumám ledví, já každému splatím podle jeho cesty, podle ovoce jeho skutků.“ (Jr 17,10) To, že Bůh zpytuje nitro a srdce člověka, nezůstává bez odezvy, ale jistotně bude následovat příslušná odplata. Stále je možné vidět Boží shovívavost, že totiž raději na člověka nechá dolehnout utrpení, dokonce i smrt, a to všechno proto, aby pohnul hříšníka k obrácení, než aby jej ztratil pro věčnost.

Vidíme, že Bůh prozkoumává a zpytuje srdce svých tvorů, není mu skryto jediné dobré i zlé hnutí, které je obývá. Právě pro tuto znalost nejvnitřnějších tužeb srdce může jen On ukázat tu svatou a požehnanou cestu pro konkrétního člověka, vždyť Boží Duch přichází na pomoc lidské slabosti a přimlouvá se za svaté podle Boží vůle nevyslovitelným lkáním. (Ř 8,26)

Ve Skutcích na ženě Lydii vidíme, jak si Bůh předpřipravuje srdce člověka pro přijetí spásy a služby. „Poslouchala nás i jedna žena jménem Lydie, obchodnice s purpurem z města Thyatir, která věřila v jediného Boha. Pán jí otevřel srdce, aby

¹⁰⁵ THEOBALD, M., *List Římanům*, s. 30.

přijala, co Pavel zvěštoval. Když byla ona a všichni z jejího domu pokřtěni, obrátila se na nás s prosbou: Jste-li přesvědčeni, že jsem uvěřila v Pána, vejděte do mého domu a buďte mými hosty; a my jsme její naléhavé pozvání přijali.“ (Sk 16,14–15) Lydie nejprve poslouchá slovo, její srdce tedy dovede v tichu uchovávat zvěstované, neboť je Pán otevřel jako tehdy po vzkříšení učedníkům (L 24,45), ale pak z přijetí spásy v pravý čas jedná, dává se pokřtít a ihned z moci Boží slouží. Je to velká jistota, že Pán umí a chce otevřít srdce člověka hříšníka. On má klíč od hlubokého srdce, kam samotný hříšník nedovede sestoupit: „Toto prohlašuje ten Svatý a Pravý, který má klíč Davidův; když on otvírá, nikdo nezavře, a když on zavírá, nikdo neotevře.“ (Zj 3,7) Tento verš je možné číst také v kontextu otvírání hlubokého srdce. Ano, Ježíš má od něj klíče a v Jeho světle může člověk sestupovat do svých hlubin a otvírat se porozumění Bohu i sobě samému. On se však bez svolení hříšníka nevláme do jeho srdce, ale bude klepat a čekat na pozvání (Zj 3,20), vždyť On sám je tou branou zachránění a kdo vejde skrze Něho, bude moci vcházet i vycházet a vždy nalezne pastvu. (J 10,9)

Jak podivuhodné je Boží jednání v srdci hříšníka! Nejen že tvoří a zkoumá tuto „svatyni“, ale přímo se v ní s člověkem sdílí a to tak hlubokým způsobem, že v ní přebývá svým svatým Duchem: „Protože jste synové, poslal Bůh do našich srdcí Ducha svého Syna, Ducha volajícího Abba, Otče.“ (Ga 4,6) Stejně stojí i na jiném místě: „On nám také vtiskl svou pečeť a do srdce nám dal svého Ducha jako závdavek toho, co nám připravil.“ (2 K 1,22) Jestliže nás Bůh touží učinit svými pravými syny, „takřka nám transplantuje srdce svého Syna.“¹⁰⁶ A protože je naše duše naplněna Synovým Duchem, dokážeme vidět v Bohu svého Otce a oslovovat jej „Abba“.¹⁰⁷

Že Pán vtiskuje do srdce pečeť Ducha svatého je zřejmé i z následujícího verše: „V něm byla i vám, když jste uslyšeli slovo pravdy, evangelium o svém spasení, a uvěřili mu, vtisknuta pečeť zaslíbeného Ducha svatého.“ (Ef 1,13) Takto o Duchu svatém, Sladkosti srdce, vypovídá z osobní zkušenosti svatý Silván: „Přinesl jsem do kláštera samé hříchy a nevím, za co mi Bůh, když jsem byl ještě mladým poslušníkem, daroval tolik milosti svatého Ducha, že duše i tělo byly plné milosti; a tato milost byla jako u mučedníků a tělo si přálo trpět pro Krista. Neprosil jsem Pána o Ducha svatého:

¹⁰⁶ RADL, W., *List Galat'anům*, s. 31.

¹⁰⁷ Srov. tamtéž.

nevěděl jsem, že je Duch svatý, jak přichází do duše a co s duší dělá; dnes o tom píšu s radostí. *Ó, Duchu svatý, jsi milý duši. Popsat tě je nemožné, ale duše ví o tvém příchodu a ty dáváš pokoj mysli a sladkost srdci.* Pán řekl: „Učte se ode mě, neboť jsem tichý a pokorného srdce: a naleznete odpočinutí svým duším.“ To říká Pán o Duchu svatém: pouze v Duchu svatém získává duše dokonalý pokoj.¹⁰⁸

Bůh do srdce vkládá také své úmysly a plány k uskutečnění, jak už jsme viděli u Nehemiáše (Neh 7,5), přeje si, aby v člověku zůstávalo jeho Slovo, a tak mohl plnit jeho vůli: „Přijímej z jeho úst naučení, vkládej si do srdce jeho slova.“ (Jb 22,22) Pavel s vděčností chválí Pána, že sjednotil apoštoly a do srdce jim vkládá tutéž horlivost: „Bud' Bohu dík, že dal Titovi do srdce stejně horlivý zájem o vás!“ (2 K 8,16) Mnohdy vkládá Hospodin do srdce těžko pochopitelné úmysly, až se může zdát, jako by od Něho samého ani nepocházely; avšak on vládne věkům i dějinám a poslední slovo bude patřit Jemu: „Neboť Bůh jim vložil do srdce, aby provedli jeho záměr, řídili se jedním úmyslem a odevzdali šelmě svou královskou moc, dokud se nedokoná, co Bůh řekl.“ (Zj 17,17)

V listě Židům se autor odvolává na smlouvu, již dříve jen s menšími obměnami přislubuje Bůh u proroka Jeremiáše. V této době, kdy Hospodinův lid zakouší nouzi, protože nezůstal věrný, Hospodin ohlašuje smlouvu novou, jaká nebude vytesána do kamene, ale do lidského srdce.¹⁰⁹ „A toto je smlouva, kterou uzavřu s domem izraelským po oněch dnech, praví Hospodin: Dám své zákony do jejich mysli a napíšu jim je na srdce. Budu jim Bohem a oni budou mým lidem.“ (Ži 8,10) Tato citace, jen nepatrně pozměněná, se vyskytuje v listě Židům ještě jednou: „Toto je smlouva, kterou s nimi uzavřu po oněch dnech, praví Pán; dám své zákony do jejich srdce a vepíšu jim je do mysli.“ (Ži 10,16) To, že bude Izraeli Tóra vepsaná do srdce, má zaručit jeho životní společenství se svým Bohem; v srdci tak bude prostor pro poznání Hospodina a Jeho vůle a otevřenost k přijetí nového začátku v Božím odpuštění.¹¹⁰ Pojmy „srdce“ a „mysl“ se častokrát v Českém ekumenickém překladu zaměňují, jsou si tedy blízké, ale přesto je Písmo staví vedle sebe (Mk 12,30; Sk 4,32; Ef 4,18; Fp 4,7; ve Starém

¹⁰⁸ SILVÁN Z ATHOSU, *Moudrost*, s. 39.

¹⁰⁹ Srov LAUB, F., *List Židům*.

¹¹⁰ Srov. tamtéž.

zákoně 1 S 2,32), proto mezi nimi musí být rozdíl. Vždyť jednou je řečeno, že Pán vloží své zákony do mysli a napíše je na srdce a podruhé stojí, že své zákony dá do srdce a vepíše je do mysli. Je tedy nezbytné přetvoření celého člověka s jeho emocemi, myšlením, rozhodováním i vůlí.

Hospodin je také tím, kdo povzbuzuje a upevňuje srdce věřících v dobrých skutcích: „Sám pak náš Pán Ježíš Kristus a Bůh náš Otec, který si nás zamiloval a ze své milosti nám dal věčné potěšení a dobrou naději, nechť povzbudí vaše srdce a dá vám sílu ke každému dobrému činu i slovu.“ (2 Te 2,16–17) Řecký výraz slova povzbudit pochází přitom od stejného základu jako u slova potěšení.¹¹¹ Ti, kteří skládají svou naději v silného Boha, nabývají nové síly a vznášejí se jako orlové a běží bez únavy. (Iz 40,31) Podobně čteme apoštolovu modlitbu a víru, že Pán posílí srdce k bezúhonnosti a svatosti: „Nechť Pán dá bohatě růst vaší vzájemné lásce i lásce ke všem, tak jako i my vás milujeme, ať posílí vaše srdce, abyste byli bezúhonní a svatí před Bohem, naším Otcem, až přijde náš Pán Ježíš se všemi svými svatými.“ (1 Te 3,13) Vidíme, že Bůh srdce nejen povzbuzuje a posiluje, ale i řídí a vede: „A Pán nechť řídí vaše srdce k Boží lásce a k trpělivosti Kristově.“ Ve Čtvrté Mojžíšově knize se v Českém ekumenickém překladu nachází též zmínka o vedení srdce, že totiž Hospodin nechce, aby se jeho lid řídil svým vlastním nevěrným srdcem, ale On sám je bude řídit, aby byli svatí svému Bohu: „Budete mít třasně, abyste si při pohledu na ně připomínali všechna Hospodinova přikázání a plnili je, abyste se neřídili vlastním srdcem a vlastníma očima, jako se jimi řídí smilníci.“ (Nm 15,39) Hospodin tedy vede srdce svých dětí i skrze zákon, a tak je těší a sílí, aby byli jeho posvěcenými. V Českém ekumenickém překladu stojí apoštolovo naléhání k tomuto posvěcení: „A Pán, Kristus, budiž svatý ve vašich srdcích. Buďte vždy připraveni dát odpověď každému, kdo by vás vyslyšel o naději, kterou máte.“ (1 Pt 3,15) Zajímavé je srovnat si některé dostupné české překlady, každý z nich totiž rozkrývá jiné bohatství: V liturgickém překladu stojí: „Mějte v srdci posvátnou úctu ke Kristu jako k Pánu.“ Český studijní překlad uvádí: „Ale Pána, Krista, posvěťte ve svých srdcích.“ A překlad Bible 21. století uvádí: „Zasvěťte svá srdce Pánu Kristu.“ Pokud se vrátíme k Českému ekumenickému překladu, může tento verš osvětlit Hospodinův výrok ze Třetí knihy Mojžíšovy: „Já

¹¹¹ Poznámky k CSP.

jsem Hospodin, váš Bůh. Posvěťte se a buďte svatí, neboť já jsem svatý.“ (Lv 11,44) V Izaiášovi stojí podobné svědectví o Hospodinově přání, aby jeho lid dosvědčoval svatost svého Pána: „Budou dosvědčovat svatost mého jména, budou dosvědčovat svatost Svatého Jákovova, budou se třást před Bohem Izraele.“ (Iz 29,23) Pán povolává k podobnosti a jednotě s Ním. On je svatý, proto i Jeho milovaní smějí zrcadlit v srdci něco z krásy Jeho svatosti a dokonalosti lásky.

2. 13 Srdce věřící

„Sám půjde před ním v duchu a moci Eliášově, aby obrátil srdce otců k synům a vzpurné k moudrosti spravedlivých a připravil Pánu lid pohotový.“ (L 1,17) Takto zaznívá Gabrielovo poselství o vytouženém synu, kterého porodí Zachariášovi jeho doposud neplodná manželka Alžběta. Pán si chce skrze Janův hlas připravit lid pohotový k obrácení srdce a k uvěření. Ta samá slova nacházíme v posledních verších celého Starého zákona, kdy Hospodin ústy proroka Malachiáše volá: „Hle, posílám k vám proroka Elijáše, dříve než přijde den Hospodinův veliký a hrozný. On obrátí srdce otců k synům a srdce synů k otcům, abych při svém příchodu nestihl zemi klatbou.“ (Mal 3,23–24) Někdo tak veliký jako prorok Eliáš byl očekáván, aby jako předchůdce Páně smířil pokolení a připravil je na setkání s Hospodinem.(Ex 19,9–10)¹¹² Obrácení je proces, který se odehrává v lidském srdci a musí ze srdce také vycházet. Tak vždy na počátku postní doby burcuje slovo proroka Joela k novému obrácení, přímo roztržení srdce: „Roztrhněte svá srdce, ne oděv, vraťte se k Hospodinu, svému Bohu, neboť je milostivý a plný slitování, shovívavý a nejvyšší milosrdný. Jímá ho lítost nad každým zlem.“ (Jl 2,13) Bůh zná toulání srdce a ve své lásce je vynalézavý, vždyť slibuje, že když se jeho lid obrátí k Bohu, i On se obrátí k nim. (Za 1,3) Stačí uznat svou bídu a z hlubin volat: „Obrát mě, chci se vrátit, vždyť ty, Hospodine, jsi můj Bůh!“ (Jr 31,18)

Můžeme si dále povšimnout verše, kdy zmrtvýchvstalý Ježíš promlouvá k emauzským učedníkům: „A on jim řekl: Jak jste nechápaví! To je vám tak těžké uvěřit

¹¹² Srov. MAREČEK, P., *Evangelium o Ježíšově původu*.

všemu, co mluvili proroci!“ (L 24,25) V řečtině je užít zajímavý výraz „srdcem pomalí k uvěření“.¹¹³ Tedy uvěřit je třeba ve svém hlubokém srdci. Je vidět, jak oslaveného Ježíše rmoutí, že mají jeho učedníci ještě stále zatvrzelé a nevěřící srdce, když se zjevuje, ale oni nedokážou uvěřit těm, kdo jim přinášejí radostnou zvěst. Stejně je to i v Markově vyprávění o setkání Vzkříšeného s učedníky: „Konečně se zjevil samým jedenácti, když byli u stolu; káral jejich nevěru a tvrdost srdce, poněvadž nevěřili těm, kteří ho viděli vzkříšeného.“ (Mk 16,14) Srdce je místem, kde se člověk, oslovený a zasažený Boží láskou, smí setkat se svým Pánem. Jak je důležité, aby víra člověka pronikla srdce, píše apoštol Pavel v listě Římanům: „Co však praví? Blízko tebe je slovo, v tvých ústech a ve tvém srdci; je to slovo víry, které zvěstujeme. Vyznáš-li svými ústy Ježíše jako Pána a uvěříš-li ve svém srdci, že ho Bůh vzkřísil z mrtvých, budeš spasen. Srdcem věříme k spravedlnosti a ústy vyznáváme k spasení.“ (Ř 10,8–10) Je vidět, jak apoštolu velice záleží na tom, aby vnější vyznání člověka, jež zastupují jeho ústa, souhlasilo s vnitřním postojem, tedy se srdcem. Je to však Bůh, který předchází svou milostí každé naše vyznání víry. On dal, aby se Jeho slovo dostalo úplně blízko, totiž do úst i srdce člověka, a tak se jeho evangelium dotýká lidského srdce, že může dát Bohu odpověď celé své víry. Nádherným příkladem tohoto uvěření celým srdcem je etiopský dvořan, jemuž Filip zvěstuje evangelium a on s horoucí vírou zatouží po křtu: „Filip mu řekl: Jestliže věříš celým svým srdcem, nic tomu nebrání. On mu odpověděl: Věřím, že Ježíš Kristus je Syn Boží.“ (Sk 8,37) Pán ujišťuje o veliké moci, jakou má víra v srdci, takže o co s pevnou důvěrou prosíme, skutečně dostáváme: „Amen, pravím vám, že kdo řekne této hoře: Zdvihni se a vrhni se do moře - a nebude pochybovat (ve svém srdci), ale bude věřit, že se stane, co říká, bude to mít.“ (Mk 11,23)

Víra má tak velkou sílu, že skrze ni přebývá v srdci Bůh, jak dosvědčuje List Efezanům: „A aby Kristus skrze víru přebýval ve vašich srdcích.“ (Ef 3,17) Bůh dává člověku takovou důstojnost, že z něj činí svůj svatý chrám a Otec, Syn i Duch svatý v něm přebývají s celou svou trojiční láskou: „Kdo mě miluje, bude zachovávat mé slovo, a můj Otec ho bude milovat; přijdeme k němu a učiníme si u něho příbytek.“

¹¹³ Srov. THEOBALD, M., *List Římanům*.

(J 14,23) Protože v nás přebývá Duch svatý, každý je povolán, aby se svým srdcem i tělem stal Božím chrámem. (1 K 3,16)

Z věřícího srdce tryská modlitba, chvála, prosba i touha: „Ale plni Ducha zpívejte společně žalmy, chvalozpěvy a duchovní písně. Zpívejte Pánu, chvalte ho z celého srdce!“ (Ef 5,19) Chvála samozřejmě tryská už ze srdcí žalmistů: „Haleluja. Chválu vzdávám Hospodinu celým srdcem, v kruhu přímých, v shromáždění.“ (Ž 111,1) Příkladem touhy v srdci je zvolání apoštola Pavla, který prahne po spáse svých bratří a naléhavě se za ně modlí: „Bratří, toužím z celého srdce a modlím se k Bohu, aby Izrael došel spásy.“ (Ř 10,1) V touhách srdce je třeba nechat se vést Božím Duchem, protože samotná lidská přirozenost je nakloněna k hříchu. Tělesné touhy totiž často míří proti Božímu Duchu a Duch proti nim, ale kdo se nechá vést Božím Duchem, nese jeho ovoce. (Ga 5,17–23; Ř 7,15–25)

Bůh sám se stará o to, aby jeho věřící byli v srdcích i myslích sjednocení a viděli vzájemně své potřeby: „Všichni, kdo uvěřili, byli jedné mysli a jednoho srdce a nikdo neříkal o ničem, co měl, že je to jeho vlastní, nýbrž měli všechno společné.“ (Sk 4,32) Sounáležitost takového množství nejrozumnějších lidí musela být pro okolní svět velice přitažlivá, neboť společenství s oslaveným Kristem při lámání chleba, vždy vedla k vykročení ze sebe samého a k překonání osamocení mezi lidmi.¹¹⁴

Je-li srdce člověka obýváno živou vírou, přebývá-li v něm Kristus, je připraveno k stále novému obrácení, dokáže rozpoznat hlas Vzkříšeného a životem i modlitbou vytváří jednotu se společenstvím bratří a sester.

2. 14 Ježíšovo srdce

V Matoušově evangeliu se nalézá krátký úryvek, v němž Ježíš sám hovoří o svém srdci, když vybízí: „Pojďte ke mně všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny, a já vám dám odpočinout. Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce: a naleznete odpočinutí svým duším.“ (Mt 11,28–29)

¹¹⁴ Srov. KLIESCH, K., *Skutky apoštolů*.

Motiv utišeného a mírného srdce vidíme i v žalmu: „Nemám, Hospodine, domýšlivé srdce ani povýšený pohled. Neženu se za velkými věcmi, za divy, jež nevystihnu, nýbrž chovám se klidně a tiše. Jako odstavené dítě u své matky, jako odstavené dítě je ve mně má duše.“ (Ž 131,1-2) Ježíš zve ty, kteří se namáhají pod tíží zákona, aby přijali jeho jho, neboť On nesvazuje těžká břemena, jako to činí farizeové,¹¹⁵ spíše je sám tím, kdo táhne provazy milování a nadlehčuje svým dětem jho. (Oz 11,4) Kristus zanechává příklad tichosti a pokory srdce, aby směli Jeho učedníci kráčet v Mistrových šlépějích (1 Pt 2,21) a vešli do Božího odpočinutí. (Ži 4,10; Ž 62,2) Je zde důvod k velikému jásání, neboť „Hle, přichází k tobě tvůj král, spravedlivý a zachráněný, pokořený, jede na oslu, na oslátku, osličím mláděti.“ (Za 9,9) Pokora Božího Syna se projevuje v tom, že se sklání k potřebným, hříšným, ponořeným do smrti, je tedy „heroickou solidaritou“.¹¹⁶ Kdo pohlédne na Ježíše Krista, vtělenou Boží Moudrost, Pravdu a Pokoru, kontempluje v jeho lidském srdci svobodu a vědomí vlastní synovské důstojnosti.¹¹⁷ Svatý mnich Silván uvádí, že je důležité povšimnout si, jak sami nepřátelé Boží padli právě pro svou pýchu a snaží se strhnout mnohé na stejnou cestu. A s úžasem vyznává: „Kdyby jen svět znal sílu Kristových slov „Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce“, celý svět, celý vesmír by zanechal všech ostatních nauk a studoval by pouze tuto nebeskou vědu. Lidé neznají sílu Kristovy pokory, a proto je přitahuje vše pozemské. Ale člověk nemůže poznat moc Kristových slov bez přispění Ducha svatého. Zato kdo už jeho nauku poznal, ten ji neopustí, i kdyby mu nabízeli všechna království světa. Pane, dej mi svou pokoru, ať se ve mně usídí tvá láska a přebývá ve mně tvá svatá bázeň.“¹¹⁸

V analogickém, přeneseném smyslu můžeme hovořit ještě o probodeném boku, otevřeném srdci Ukřižovaného a Oslaveného Pána: „Když přišli k Ježíšovi a viděli, že je již mrtev, kosti mu nelámali, ale jeden z vojáků mu probodl kopím bok; a ihned vyšla krev a voda.“ (J 19,33–34) Z Ježíšova probodeného boku vytéká voda, jež symbolizuje dar Ducha svatého. (J 7,37–39) Bůh člověku dokonale otvírá své srdce, totálně se vydává. Opona jeruzalémského chrámu je roztržena (L 23,45) a díky Ježíšově smrti má

¹¹⁵ Srov. LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*.

¹¹⁶ POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš Kristus*, s. 262.

¹¹⁷ Srov. tamtéž.

¹¹⁸ SILVÁN Z ATHOSU, *Moudrost*, s. 17.

každý přímý přístup k živému Bohu: „Tento voják mu tedy probodl bok, probořil tak zeď svatého chrámu, a já jsem tak našel poklad a obdržel nesmírné bohatství.“¹¹⁹ Ježíšovo lidské srdce se dává každému k dispozici; díky daru Ducha svatého smí člověk přebývat v Kristově srdci a srdce Kristovo smí přebývat v člověku. (J 17,20-23) Tak je možné poznávat Krista zevnitř a niterně se Mu svým srdcem připodobňovat.¹²⁰

¹¹⁹ POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš Kristus*, s. 276.

¹²⁰ Srov. tamtéž.

ZÁVĚR

V této diplomové práci jsme odkrývali bohatství výroků o srdci nejprve ve Starém, pak i v Novém zákoně. Viděli jsme, že se v Písmu vyskytují texty, pojednávající o srdci v jeho vlastním fyziologickém smyslu jen zřídka. (2 S 18,14; 2 K 3,3) Srdce z masa se však u člověka stává metaforickým označením pro duchovní hlubinu osoby, z níž pramení život. (Př 4,23; Mt 6,21) Srdce je sídlem všech rozmanitých druhů emocí, svírá se zármutkem i osamělostí, ale Ježíš je posiluje svým slovem, aby se nechvělo a přijalo Jeho pokoj. (J 14,27) Srdce je také disponováno k tomu, aby bylo zasaženo ohněm lásky a hořelo pro setkání se svým Pánem, který k němu na jeho cestě vlídně promlouvá. (L 24,32) Bůh touží být milován z celého srdce člověka (Mk 9,30), proto sám jako první vlévá do jeho srdce svou lásku skrze Ducha svatého (Ř 5,5), aby tak byl schopen otevřít se přesahu milování druhého. Pokud srdce touží vidět Boha i bližního ve světle pravdy, je zde velice potřebné jeho očistění a přetvoření. (Mt 5,8) Pán dává našťěstí příslib, že člověku odejme jeho kamenné a zatvrzelé srdce a na jeho místo vloží srdce z masa (Ez 11,19–20), aby se v pomíjivém světě pevně přimkl ke svému milujícímu Vykupiteli.

Srdce je také středem nejrozumnějších racionálních pochodů. Má schopnost uchovávat a rozjímat slova i události (L 2,19), je zodpovědné za myšlenky, jimiž se nechá obývat a rozhoduje se, čím bude ze svého pokladu přetékat. (Mt 12,34) Na úrovni hlubokého srdce dochází také k uvěření Bohu, vždyť skrze víru přebývá Kristus v srdci člověka. (Ef 3,17) Takovéto srdce se stále znovu obrací a nechává se překvapovat a vést svým oslaveným Pánem k prameni vody živé (Zj 7,17).

Tázali jsme se, jsou-li novozákonní výpovědi zakotveny ve výrocích Starého zákona a kde je případný přesah novozákonních textů. Podle našich očekávání je skutečně většina novozákonních výroků naplněním starozákonních příslibů, verše se tedy vzájemně doplňují a vyjasňují. Domníváme se však, že slova o srdci zatemnělém a naopak světlem prozářeném Starý zákon přímo neuvádí. Podle výpovědi Nového zákona Bůh osvětluje srdce svých věřících a dává jim rozpoznat světlo své slávy v Ježíšově tváři. (2 K 4,6) Teprve osvětleným vnitřním zrakem srdce je možné pravdivě poznávat Boha a jeho svaté povolání. (Ef 1,18–19)

Pouze sám Bůh, tichý a pokorný srdcem (Mt 11,29), má klíč od hlubokého srdce člověka. On se obrací na lidské nitro a vkládá do něj svou nezrušitelnou smlouvu věrnosti (Jr 31,33), své podivuhodné záměry a plány. (Neh 7,5) Také podlí nepřátelé Boží se snaží ovládnout lidské srdce (Sk 5,3) a usilují o to, aby z něho vyrvali slovo spásy, jež do něho Pán vkládá. (L 8,12) Srdce se pak odvrací od Hospodina a zavírá se před jeho působením; tak se snadno nechá obývat závistí a nekajícností (Ř 2,5), nedovede rozpoznat svého Spasitele (Mk 8,17) ani nouzi bližního. (1 J 3,17) Bůh se však nepřestává sklánět k zraněnému srdci člověka, přemlouvá je a vede si je na poušť, aby k němu mohl promlouvat o své věrné snubní lásce. (Oz 2,16.21–22) On má moc dotýkat se těch, jimž puká srdce, a jejich rány obvazovat. (Ž 147,3) Vždyť si nás položil na srdce a vyryl do dlaní (Iz 49,16) a rána v jeho boku svědčí, že silnější než smrt je Boží láska. (Pís 8,6)

Přestože se mi pro nedostatek literatury i všechnu mou omezenost zdál cíl napsat tuto diplomovou práci hodně vzdálený, přiznávám, že díky Boží milosti se aspoň částečně podařila naplnit očekávání, s nimiž jsem začínala; jistě mi bude třeba ještě mnoho času před Pánem, abych poznala více z této pokladnice moudrosti, již jsem zatím jen maličko pootevřela. Jsem vděčná, že jsem směla po čas této práce více nahlížet do Božího slova a žasnout s emauzskými učedníky, jak Pán nechává rozhořet srdce při otvírání Písma v setkání s Ním. (L 24,32)

ANOTACE

Jméno a příjmení: Jana Smékalová

Katedra: Katedra biblických věd

Vedoucí práce: doc. Petr Chalupa, Th.D.

Rok obhajoby: 2014

Název práce: Pojem srdce ve Starém a Novém zákoně

Anotace práce:

Diplomová práce odkrývá, co zjevuje Starý a Nový zákon o srdci člověka i Boha. Člení verše do tematických celků (kategorií) a hledá, jak jsou jednotlivé kategorie propojeny. Zkoumá pojem „srdce“ jakožto sídlo emocí, vůle, racionálních funkcí; také jako místo, na něž se obrací Bůh a v němž jedná.

Název v angličtině: The term "heart" in the Old and the New Testament

Summary:

The aim of this master's thesis is to explore what the Old and the New Testament reveal about human and God's heart. I grouped the biblical verses into thematic units and looked for connections between them. The term "heart" is examined as the seat of emotions, will and reasoning as well as the place that God turns to and in which he acts.

Klíčová slova:

Srdce, Starý zákon, Nový zákon, emoce, vůle, racionální funkce

Klíčová slova anglicky:

Heart, Old Testament, New Testament, emotion, will, reasoning

Rozsah práce: 66 stran

Jazyk práce: čeština

BIBLIOGRAFIE

Primární literatura

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, včetně deuterokanonických knih. Český ekumenický překlad. Podle vydání z r. 1985, 11. vydání Praha: Česká biblická společnost, 2005.

Bible. Český studijní překlad, Česká biblická společnost, Praha: KMS, 2009.

Bible, Nový zákon, 3. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

Žalmy, Český katolický překlad Václava Bognera, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

Theophilus Bible Software LLC 4430 Sundance Dr Cedar Rapids, IA 52411-7827 USA.

Sekundární literatura

AUTOR HESLA, De Fraine, J., Wanhoye, A., „Srdce“, in: *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2. vyd., 2009.

DONAHUE, J. R., HARRINGTON, D. J., *Sacra pagina - Evangelium podle Marka*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

DUKA, D., *Zápas o člověka: nástin biblické antropologie*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

HARRINGTON, D. J., JOHNSON, L. T., *Sacra pagina – Evangelium podle Lukáše*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

CHALUPA, P., *Biblická antropologie*, nepublikovaná skripta pro studenty CMTF UP, 2008.

JANOWSKI, B., *Člověk ve starověkém Izraeli*, konvokační přednáška 8. 3. 2005, ETF UK v Praze.

KLIESCH, K., *Skutky apoštolů.* Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 5, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

KREMER, J., *Druhý list Korintánům*. Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 8, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2000.

KRÜGER, Thomas, „*Das Herz in der alttestamentlichen Anthropologie*“, in: WAGNER, Andreas, *Anthropologische Aufbrüche: alttestamentliche und interdisziplinäre Zugänge zur historischen Anthropologie*, FRLANT 232, Göttingen: Vandenhoeck/Ruprecht, s. 103-118, 2009.

LAUB, F., *List Židům*. Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 14, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

LIMBECK, M., *Evangelium sv. Marka*. Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 2, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.

LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*. Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 1, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

MAREČEK, P., *Evangelium o Ježíšově původu a dětství*, nepublikovaná skripta pro studenty CMTF UP.

MÜLLER, P., *Evangelium sv. Lukáše*. Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 3, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*. Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 4, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

RADL, W., *List Galatánům*. Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 9, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

SILVÁN Z ATHOSU, *Moudrost Silvána z Athosu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

STECHER, R., *Láska až do krajnosti*, Praha: Zvon: České katolické nakladatelství, 1996.

TENACE, M., *Vybrané kapitoly z antropologie. Stvoření člověka k obrazu a podobnosti Božímu*, Velehrad: Refugium, 2001.

TEREZIE Z LISIEUX, *Dějiny duše*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1991.

THEOBALD, M., *List Římanům*. Malý stuttgartský komentář – Nový zákon 6, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

VYŠESLAVCEV, B. P., ČEMUS, R., *Tajemství srdce*. Vyd. 1. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, s. 8-35, 1999, Studie. ISBN 808604503X.